

Damir Globočnik

Vodnikov spomenik v Ljubljani

GLOBOČNIK, Damir, ddr., muzejski svetnik,
Langusova ulica 29, SI-4240 Radovljica

725.945 (497.451.1):929Vodnik V.

VODNIKOV SPOMENIK V LJUBLJANI

Spomenik pesnika, časnika in jezikoslovca Valentina Vodnika v Ljubljani je prvi slovenski nacionalni spomenik. Prva pobuda za Vodnikov figuralni spomenik je bila dana leta 1857. 2. februarja 1858 (ob stoletnici Vodnikovega rojstva) so slovesno odkrili spominsko ploščo na Vodnikovi rojstni hiši v Šiški. Denar za kiparski spomenik v Ljubljani so zbirali 30 let. Avtor Vodnikovega kipa je bil mladi kipar Alojzij Gangl (1859–1935). Spomenik so odkrili 30. junija 1889 pred ljubljanskim licejem v sklopu velikega tridnevnega slavlja v čast Vodniku, ob prisotnosti narodnih društev in nad 10.000 ljudi.

Ključne besede: *Valentin Vodnik, javni spomeniki, spomeniško kiparstvo, Franc Zajec, Alojzij Gangl*

GLOBOČNIK, Damir, Ddr, Museum Councilor,
Langusova ulica 29, SI-4240 Radovljica

725.945 (497.451.1):929Vodnik V.

THE VODNIK MONUMENT IN LJUBLJANA

The monument of the poet, journalist and linguist Valentin Vodnik in Ljubljana was the first Slovenian national monument. The initiative for a figurative monument of Vodnik was made in 1857. On 2 February 1858 (upon the centenary of Vodnik's birth), the plaque was unveiled during a ceremony at Vodnik's house of birth in Šiška. It took 30 years to collect money for the statue in Ljubljana. Vodnik's monument was the work of the young sculptor Alojzij Gangl (1859–1935). The monument was unveiled on 30 June 1889 in front of the Ljubljana lyceum as part of a three-day ceremony in honor of Vodnik that was attended by national societies and over 10,000 people.

Key words: *Valentin Vodnik, public monuments, cultural heritage statuary, Franc Zajec, Alojzij Gangl*

Moderen narod ali razvita narodna skupnost sta se v 19. stoletju lahko pohvalila s kulturnimi in izobraževanimi ustanovami (gledališča, muzeji, šole) in javnimi spomeniki (narodni spomeniki). Slovensko meščanstvo je bilo ekonomsko in politično prešibko, zato ni uspelo samostojno oblikovati lastnih nacionalnih ustanov. S krepitvijo narodne zavesti so naraščale težnje po postavljanju spomenikov zaslužnim možem, vendar so Slovenci tudi v spomeniškem čaščenju svojih velmož večino 19. stoletja precej zaostajali za večjimi evropskimi narodi. Vlogo prvih slovenskih (napol)javnih spomenikov so prevzeli nagrobni spomeniki. Prvi reprezentativni narodni spomenik so uspeli postaviti šele leta 1889 v Ljubljani.

Slovenski javni spomeniki so slavili zlasti osebnosti s kulturnega področja. Služili naj bi potrjevanju kulturne in jezikovne identitete, vendar je bila meja med kulturnim in političnim pogosto zabrisana.

Najbolj primeren in sprejemljiv kandidat za mesto prvega slovenskega pesnika je bil sredi 19. stoletja razsvetljavec Valentin Vodnik (1758–1819), avtor prve samostojne pesniške zbirke posvetnih pesmi v slovenščini, urednik prvega slovenskega časnika, jezikoslovec in prevajalec. Pri izbiri Vodnika je imelo pomembno vlogo dejstvo, da je bil staroslovenec bližji kot France Prešeren. Slednji je sicer aktivno sodeloval pri utrjevanju Vodnikovega pesniškega pomena: skupaj z Andrejem Smoletom je 1840 izdal zbirko Vodnikovih pesmi (prva posmrtna izdaja dela slovenskega literata), leta 1845 je napisal elegijo *V spomin Valentina Vodnika*. Vendar je po letu 1850 dejanski Vodnikov pesniški pomen (mdr. je delno vplival na Koseskega, Levstika, Jenka, Gregorčiča) stopal polagoma v ozadje. Staroslovenci so v ospredje postavili Vodnikovo časnikarsko in narodnopolitično delovanje.¹

V skladu z narodno-političnim programom *Zedinjene Slovenije* (prizadevanja za povezavo vseh dežel s slovenskim prebivalstvom v skupno enoto pod okriljem habsburške monarhije, za enakopravnost slovenskega jezika v javnosti), ki so ga Slovenci oblikovali v letu 1848, je bilo potrebno Vodnika, čigar delovanje je bilo vezano na Kranjsko, ustoličiti na mesto osrednjega slovenskega pesnika.

Na preoblikovanje Vodnika iz prvega pesnika Kranjske (Žiga Zois ga je imenoval »Kranjcev prvi poet«, Matija Čop piše, da je Vodnik konec 19. stoletja slovel kot »odličen kranjski pisatelj in človek, od katerega je treba največ ali tako rekoč vse pričakovati za kranjski jezik in književnost«)² v prvega slovenskega pesnika nas opozar-

jajo posegi v Vodnikovo pesem, ki jo danes poznamo pod naslovom *Dramilo*. Vodnik jo je prvič objavil brez naslova. V *Pesmih za pokušino* ji je dal naslov *Pesma na moje rojake*. Njen uvodni verz je sprva nagovarjal Kranjce (»Kranjz, tvoja deshela je sdrava ...«). V izdaji Vodnikovih pesmi iz leta 1869, ki jo je uredil Fran Levstik (1831–1887), je naslov pesmi spremenjen v *Dramilo mojih rojakov*, verz pa se glasi: »Sloven'c! tvoja zemlja je zdrava ...«. To obliko verza, s katero naj bi Vodnik nagovoril vse Slovence, z rahlimi popravki srečamo v nadaljnjih izdajah Vodnikovih pesmi.

Spreminjalo se je tudi vrednotenje najbolj odmevne Vodnikove pesmi, ode *Ilirija oživljena*, ki jo je objavil v slovnici *Pismenost ali gramatika za perve šole* (1811); pesem je kmalu po izidu knjige objavljena tudi v francoskem uradnem listu *Télégraphe officiel* in v francoskem prevodu v antologiji pesmi slovanskih narodov. Narodnoprerodna, politična pesem – hvalnica Napoleonovih Ilirskih provinc, ki je po njihovem koncu privedla do avtorjeve predčasne upokojitve in vse do marčne revolucije 1848 ni smela biti ponatisnjena, je postala neka kšna domovinska hvalnica in slovenska domoljubna pesem (pogosto so jo izvajali na narodnih prireditvah), ki jo je bilo v prid Vodnikove politične rehabilitacije potrebno razumeti v kontekstu celotnega Vodnikovega pesniškega opusa. Tako je dr. Janez Bleiweis leta 1859 zapisal v Vodnikovem albumu: »Res da ne vém, kako se mu je mógla 'Ilirija oživljena' tako za zlo vzeti, ako se bere, kako je o Francozu mislil, in ako se ne prezrejo njegove 'brambovske'«. ³

Prvi v časnikih objavljeni pobudi za postavitev Vodnikovega spomenika sta sestavila publicist Ivan Kuk (1823–1864)⁴ in staroslovenski prvak dr. Lovro Toman (1827–1870). Slednji je leta 1857, med pripravami na proslavo 100-letnice Vodnikovega rojstva, želel, da bi spomenik postavili pred Vodnikovo rojstno hišo v Šiški. V mislih je imel štiristranski steber iz domačega marmorja z napisi (*V. Vodniku Slovenija*, verzi *Ne sina ...*, datum rojstva in smrti) in Vodnikovo podobo iz kararskega marmorja na vrhu.⁵

Odkritje spominske plošče na Vodnikovi rojstni hiši

Urša Vodnik, lastnica Vodnikove rojstne hiše, je izročila dr. Lovru Tomanu in dr. Janezu Bleiweisu pismeno

¹ Po: Janko Kos, *Valentin Vodnik*, Ljubljana 1990, str. 201–202.

² Po: Matija Čop, *Pisma in spisi*, Ljubljana 1983, str. 97.

³ Janez Bleiweis, »Vodnikove Novice. Čertica k življenjopisu Vodnikovem«, *Vodnikov spomenik / Vodnik-Album*, Ljubljana 1859, str. 33, po: Božidar Jezernik, »Stereotipna podoba 'prvega slovenskega pesnika' kot narodni kapital«, *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (zbornik predavanj), Ljubljana 2007, str. 142.

⁴ Ivan Kuk, »O spominu Vodnikovem«, *Novice*, 1857/92.

⁵ Po: Lovro Toman, »Vodnikov stoletni rojstni dan 3. februarja 1858«, *Novice*, 1857/89.

Rodna kuća Vodnikova.

Risao V. Katzler.

Vincenz Katzler, Vodnikova rojstna hiša (Slavjanski jug, 1868, št. 3 in 4)

dovoljenje za namestitev spomenika ali spominske plošče na mesto, ki ga bosta sama izbrala. – »Ko bi se prezidavati imela kdaj hiša, smeta imenovana gospoda ali tista oseba ali tisto društvo, ktero izvolita za nadzornika kamna, si na novič izbrati na hiši mesto za kamen pripravno.

Izdreti ne smé noben posestnik več tega kamna iz hiše.«⁶

Na svečnico 1858 je snežilo, vendar se je do tretje ure, ko se je pričela slavnost pred Vodnikovo rojstno hišo (tedaj imenovano Pri Žibertu ali Pri kamniti mizi), nebo razjasnilo. Zbralo se je veliko ljudi raznih stanov. Predsednik c. kr. deželnega sodišča pl. Još, predsednik c. kr. Kranjske kmetijske družbe Fidelis Terpinč, predsednik kupčijske in obrtniške zbornice L. K. Lukman, zastopnik mesta ljubljanskega, predstojnik ljubljanske mestne gosposke Johann Guttman idr. so slovesno sprejeli deželnega glavarja grofa Karla Siegmunda von Hohenwartha. Na vrtu za Žibertovo hišo je dr. Toman nagovoril grofa Hohenwartha. Domoljubne misli je povezal z zvestobo do cesarja: »Danes obhajamo god duševne moči, stoletni rojstni dan moža, kateri nam je prvi razodel sladkost, krepost in bogastvo slovenskega jezika v svojih neumerljivih pesmih in jezikoslovnih delih in ga tako posvečil kot občno blago vseh duš naroda.

Od tistihmal, zlasti naše dni, se je naš jezik bolj oblikal kakor pred v stoletjih, da! vzdignil se je na stopnjo, da se je čuditi!

Za to urno napredovanje se imamo zahvaliti modrim, umetnost in učenost vsacega naroda velike občne domovine pospešajočim postavam Njegovega Veličanstva, našega premilostivega Cesarja in Gospoda.

Naj mi tedaj blagovoljno pripusté, Vaša Ekselencia, z vsemi Slovenci soglasno izreči, da bomo za to terdno in neganljivo zvestost in vdanost do cesarja in domovine ohranili in jo vselej za svojo najsvetejšo dolžnost spoznali.«

Grof Hohenwarth naj bi odgovoril Tomanu z naslednjimi besedami: »Slavni pesnik – kakor sam v eni svojih prelepih pesmi poje ('ne sina, ne hčere' itd.) ni sicer mislil, da mu gré kak drug spominek, kakor edini ta da narod prepéva pesmi njegove, ki so mu segle tako globoko v serce. Al mi gotovo spolnemo le pobožno dolžnost, ako na večer ti-stega dneva, na katerem je pred sto leti

Modrica svojega ljubljenca v zibelki tak prijazno in tak milo pozdravila ter ga navdahnila z vsemi tistimi darovi, s katerimi nas je pozneje tako serčno razveselil, mu postavimo v njegovi rojstni hiši spominek preserčne hvaležnosti svoje. Naj kamen ta naslednikom našim bode priča, kako visoko smo čislali in ljubili pesnika, kateri – kakor mu je že ime njegovo prerok bilo – je svoji domovini in njegovim pevcem bil po svojih krasnih in nadušivnih pesmih rano tako ljubljenei kakor slavljeni vodnik v polni in pravi pomembi besede.«

Besede deželnega glavarja so navdušile prisotne. Zaslišali so se klici »Živio ljubljenei naš glavar!, Živio! živio!«. Cesarska pesem (Bog ohrani nam cesarja), ki jo je zaigrala godba 2. bataljona cesarskih lovcev, je okrepila navdušene klice. Sledila je pesem, ki jo je Lovro Toman napisal posebej za to priložnost na melodijo stare narodne pesmi *Stoji, stoji tam lipica* (bogato vezano besedilo pesmi pa je tudi poklonil deželnemu glavarju):

»Stoji, stoji tam hišica,
Pri hiši miza kamnita;
Pa v hiši Vodnik se rodil,
Ki prvi pesnik naš je bil.
Njegova struna pevala
Je slavo doma národa,
Rojake v zmago klicala,
Se kviško k bogu dvigala.
Zato donel bo njeni glas
V vremenov vsih prihodnji čas,
Zato slavi navdušen rod
Njegov stoletni rojstni god.«

⁶ Po: Lovro Toman, »O Vodnikovem godu«, Novice, 1858/4.

Toman je spremil deželnega glavarja do spominske plošče, ki so jo vzdali na sprednjo stran hiše. Ljubljanski tapetniški mojster Fr. Doberlet je odstranil zagrinjalo, ki je zakrivalo spominsko ploščo iz črnega kamna z zlatim napisom: »Tu se je rodil 3. svečana 1758 / Valentin Vodnik / prvi slovenski pesnik«. »In jasno je v tem slovesnem trenutku zasijalo sonce izmed zimskih oblakov, in jasno je zasvetilo ime prvega slovenskega pevca v oči pričujočih, ki so enoglasno zadoneli: Živi, živi Vodnik v večnem spominu!«

Deželni glavar in drugi gostje so odšli v prvo nadstropje Žibertove hiše, v »stanico« (sobo), v kateri se je rodil Valentin Vodnik. Deželni glavar, dvorni svetnik grof Andrej Hohenwarth in dr. Bleiweis so sedeli za mizo, nad katero je viselo Vodnikova slika, ki jo je krasil lovorov venec. Pri drugi mizi so se zbrale narodne gospe in gospodične. Pri tretji mizi in ob strani so se zvrstili ostali imenitni gostje. »Na mizi je bil po narodni slovanski šegi hleb kruha s soljo, s katerim so bili prečastiti gosti postreženi.« Toman je deželnemu glavarju poklonil vezan izvod Vodnikovih pesmi. Deželni glavar se je rokoval z Vodnikovimi sorodniki in se z njimi prijazno pogovarjal. Napitnica je sledila napitnici, vse so bile namenjene Vodniku. Najbolj odmevne so bile besede deželnega glavarja grofa Hohenwartha: »Prepričani smo vsi, da danes sto let ne bo nikogar nas več živega; – ali Bog daj, in nadjamo se tega, da bodo naši nasledniki ta dan čez sto let ravno tako veseli in ravno tako hvaležni obhajali, kakor ga obhajamo danes mi!« Po izbi so znova zadoneli navdušeni klici Živio!

Pred Vodnikovo hišo je vladalo veselo vzdušje. Vojaška godba je zaigrala češko pesem *Kje dom je moj?* (besedilo Jozef Kajetan Tyl, glasba František Škroup), »kterga vselej, kadar koli se sliši, izbuja serčno radost«, in *Radetzky-Marsch* Johanna Straussa st., »kterega veličastni glasovi so presunili serca vseh«. Deželni glavar se je zahvalil za slovesen dogodek, pohvalil tvorca slovesnosti dr. Tomana in se nato, spremljan z navdušenimi klici in zvoki *Cesarske pesmi*, odpeljal v Ljubljano. Po odhodu deželnega glavarja so godbeniki dobili hrano in pijačo. Obiskovalci so se vsuli v hišo, »kjer je bilo vse židane volje«. »Pri vsaki mizi je bilo petje zgolj slovensko in zdravico za zdravico so napivali Vodniku, Slovencom, in radosti je serce poskakovalo v persih vsakemu, kateri je vidil, kako so se ljudje družih narodov serčno veselili in pobratovali s Slovenci in s tem vred so se zapisovali v naročine pole za Vodnikov 'Album', ktere je gospod dr. E. H. Costa med goste razdelil.«

Godba je znova zaigrala *Kje dom je moj?*. Pesmi je spremljalo glasno ploskanje. Publika je pomagala zapeti narodno *Prišli so k meni štirji rumeni* in druge pesmi. »Še enkrat jo je mogla zaigrati in ko je o silnem ploskanju

končala, je priletel velik zelen venec izmed množice do gosp. Hofman-a, vodja te muzike.« Zadnji skladbi, ki ju je zaigrala godba, sta bili *Radetzky-Marsch* in *Cesarska pesem*.⁷

Vodnikova hiša in njena okolica sta bili slovesno okrašeni z venci iz smrekovih vej, trobojnicami in drugimi zastavami, mlaji in transparenti (V-1758-znamenje vere, upanja in ljubezni, *Ne hčire ne sina*). Dekoracijo sta zasnovala nožar Nikolaj Hoffmann in kupčijski knjigovodja in naravoslovec H. Haufen.⁸

Ker se je začelo mračiti, so na okna Žibertove hiše postavili svetilke. Razsvetlili so tudi spominsko ploščo, ki jo je obdajal lovorov venec. »Vratim ravno nasproti je visela v zlatem oklepu in z lovorjevim vencem opletena Vodnikova podoba med dvema svetilnikoma: na levi steni ste visele na sredi tudi krasno ovenčane podobi presvitlega cesarja in presvitke cesarice, in na tej kakor vsih drizih stenah so bile obešene podobe kranjskih nōšinj.⁹

V tem ko se je na vertu in v spodnjih stanicah vse radovalo, so se zbrali v zgornji stanici častitelji rajnega očeta slovenskega pesništva, in so njegov slavni spominj z domorodnim prepevanjem, iskrenimi govori in serčnimi zdravicami obhajali, in se v njih tudi novejših pervakov slovenskega pesništva, Prešerna in Koseski-ta spominjali. Kar naenkrat so zadoneli gromčji živio! živio in ploskanje in vrisanje je klicalo vse iz hiše, gledat, kaj je. In, o radost! lična podoba Vodnikova je sijala v transparentu vsem na steni hiše na vertu, ktero je talijanski slikar, gospod Mellé nalašč za ta večer napravil.«

Bengalični ogenj je znova priklical navdušene vzkliče na usta prisotnih. Domači možje in fantje so začeli spontano prepevati narodne pesmi, mdr. Vodnikov *Moj spominik* (*Moj spominek*). Pridružili so se jim ljubljanski pevci. »Veselje vseh se je pa še bolj vnelo, ko so Šiškarji zvezdli, da so jim častiti gospod predsednik c. kr. kmetijske družbe F. Terpinč, pred svojim odhodom vina kupili, da bi tudi oni slavni spomin svojega rojaka veselo obhajali, kar se je tudi pretečeno nedeljo zgodilo, ker se to na Svečenice dan zavoljo prevelike množice ljubljanskih gostov ni dalo storiti. Pohvaliti moramo Šišenčane, ki so marsikaterikrat terčnili s kozarci na zdravje našega

⁷ Po: Fran Malavašič, »Slovesnosti, obhajane v spomin stoletnega rojstnega dneva Valentina Vodnika, očeta slov. pesništva«, Novice, 1858/6.

⁸ Po: »Spomin na stoletnico Vodnikovo«, Slovenski narod, 1889/147.

⁹ Najbrž 12 upodobitev narodnih noš, ki so bile priložene zadnjemu letniku Carniolie (1838–1844). Dunajski grafik Leopold Zechmayer (1805–1860) je bakroreze izdelal po akvarelih narodnih noš, ki jih je Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein v letih 1837–1838 narisal za Emila Korytka (glej D. Globočnik, »Ilustracije v dveh karlovških listih iz šestdesetih let 19. stoletja«, Acta historiae artis Slovenica, 2004/9, str. 171–182).

gospoda darovavca, zavoljo njih rednega in treznega obnašanja o tej priložnosti.«

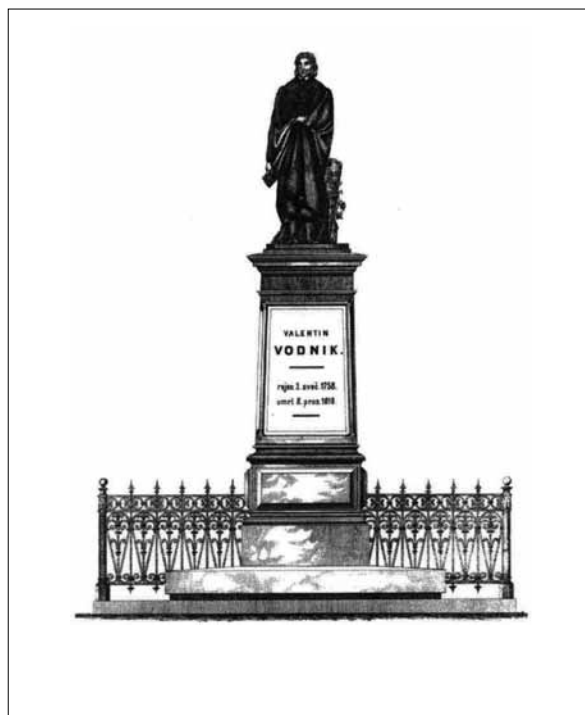
Večina obiskovalcev se je napotila domov. Tisti, ki so ostali, so se ob pol treh zjutraj zbrali v Vodnikovi rojstni sobi. Med čakanjem na uro pesnikovega rojstva so brali Vodnikove pesmi in spregovorili o njegovem pomenu. Ko je ura odbila tri, je dr. Toman izrekel zdravico: »Šel visoko pit Savico, / Sladkih pesmi hladni vir; / **Mojstru pevcev** na zdravico – / *Nej mu teče ta požir!*« Ko je kozarec izpraznil, je pristavil: »*Da pa nihče ne oskruni več te posode, naj se razleti za vselej v drobne kosce!*«, kar se je tudi zgodilo. Zadnji Vodnikovi častilci so se napotili proti domu. Za spomin je vsak med njimi odtrgal list z lovorovega venca.¹⁰

Prispevke za Vodnikov figuralni spomenik je sprva zbiral dr. Lovro Toman, ki je denar naložil v ljubljansko hranilnico.¹¹ Novice so začele redno objavljati imena darovalcev in zneske, ki so jih prispevali. Davorin Trstenjak (1817–1890) je bil na začetku leta 1858 pripravljen prevzeti nabiranje prispevkov rodoljubov iz Maribora in okolice in jih pošiljati v Ljubljano.¹²

Nabiralna akcija za Vodnikov spomenik, ki sta jo vodila Toman in Bleiweis, je postopoma zastala. Leta 1867 je bilo zbranih 1742 goldinarjev in 80 krajcarjev. »*Posihmal, kar se je bila izcimila ideja Vodnikovega spominka, je prišla nabira za nabiro za deset in dvajset reči, in časi niso zmiraj bili navduševalni slavenstvu; ni čuda tedaj, da skupljeni znesek ni še zadosten za vreden spominek na kakem javnem trgu. Odloženo pa ni opuščeno. Kadar razvedrijo se vremena Slovincem, tekli bodo darovi zopet oblino. To je vzrok, da dr. Toman in dr. Bleiweis mirujeta.*

Vendar to nikakor ni zadržek, da drugi pogumnejši začno nabirati. V hranilnici že leži lep znesek; še trikrat toliko, in Vodniku je spominek gotov. Zato začnite! Kamen na kamen palača!«¹³

Ob stoletnici Vodnikovega rojstva denarja ni bilo dovolj, zato so odkrili spominsko ploščo na rojstni hiši v Ljubljani. Tudi v naslednjem desetletju se spomeniška akcija ni uspela premakniti z mrtve točke. Leta 1868 je Fran Levstik predlagal, naj bi vsaka čitalnica pripravila vsaj eno »bésedo« za Vodnikov spomenik.¹⁴

Franc Zajec, risba na pozivu Slovenije, 1869
(Arhiv Republike Slovenije)

Leta 1869 je Društvo za brambo narodnih pravic (društvo Slovenija) objavilo poziv za ponovno zbiranje prispevkov za Vodnikov spomenik in dalo napraviti načrt spomenika.

Risba spomenika s kipom stoječega pesnika na visokem podstavku je bila objavljena na pozivu društva Slovenija. »*Slovinci! S tem vabilom stopimo tedaj še enkrat pred Vas; zdaj velja javno in sijajno pokazati hvaležnost svojo duševnemu očetu naroda našega! Bodi kakoršnega koli stanú položi po svoji moči velik dar ali mali darek na oltar domovine, kajti prav to, da se udeležimo vsi slavnega čina, kazalo bode svetu, da je Vodniku staval spomenik narod slovenski. /.../ In za spominek tolikega moža gre zdaj. 'Matica' naša mu stavi ravno zdaj duševni spominek z izdavanjem pesmi njegovih, 'Sloveniji' pa gre dolžnost, da dovrši mu javni spominek.*

Slovinci! Pristopite jej, da kmalu stoji vreden spominek Vodniku!

Doneske prejema blagajnik 'Slovenije' gosp. Fr. Souvan stareji, in bode njihov sprejem potrjeval v 'Novicah'.« Poziv Slovenije sta podpisala predsednik njenega odbora dr. Janez Bleiweis in tajnik dr. Ivan Murnik.¹⁵

¹⁰ Po: Fran Malavašič, »Slovénosti, obhajane v spomin stoletnega rojstnega dneva Valentina Vodnika, očeta slov. pesništva«, Novice, 1858/7.

¹¹ Po: Lovro Toman, »O Vodnikovem godu«, Novice, 1858/4.

¹² Davorin Trstenjak, »Novoletnica«, Novice, 1858/1.

¹³ Po: »O Vodnikovem spominku / Vprašanje in odgovor«, Novice, 1867/23.

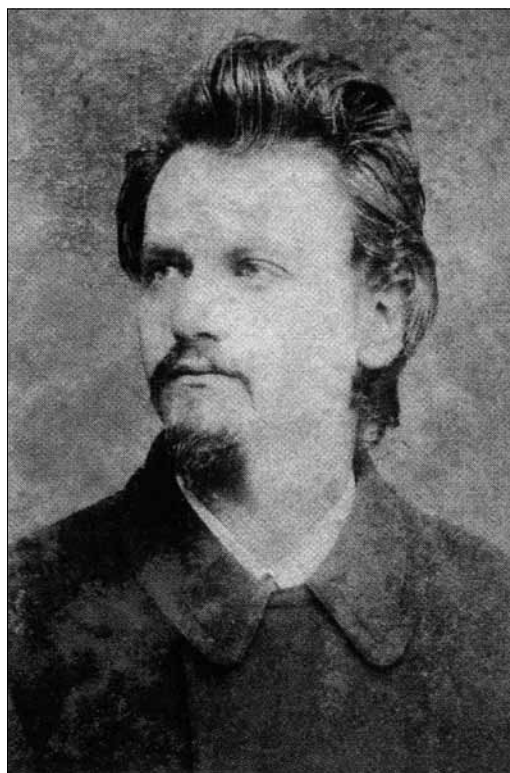
¹⁴ A. (Fran Levstik), »Iz Ljubljane. 28. sept.«, Slovenski narod, 1868/77.

¹⁵ Poziv odbora »Slovenije«, 1. december 1869 (natisnil J. Blaznik v Ljubljani, založila »Slovenija«).

Avtor risbe s kipom Vodnika (načrt za spomenik) je bil najbrž Franc Zajec (1821–1888),¹⁶ ki je poleg Vodnikovega doprsja za Vodnikovo »bésedo«, ki jo je 5. februarja 1858 v deželnem gledališču zasnoval dr. Lovro Toman,¹⁷ leta 1869 pripravil tudi celopostavne Vodnikove kipce iz patiniranega mavca. Na podoben način je upodobil tudi druge slavne slovenske može: Barago, Bleiweisa, Costo, Knobleharja, Prešerna, Slomška, Toman, Valvasorja, Vego, Vodnika in Wolfa. Kipci so bili iz mavca, prevlečenega z bronso, stearinom (snov iz stearinove kisline, osnovna sestavina trdnih maščob, uporablja se za sveče idr.) ali rumeno barvo. Cena kipcev je bila 3 goldinarje, s podstavkom 4 goldinarje.¹⁸

Na začetku leta 1887 je pobudo za postavitev spomenika obnovil odbor Pisateljskega podpornega društva, kajti junija 1886 so ljubljanski Nemci, organizirani v telovadnem društvu Turnverein, postavili spominsko ploščo nemškemu pesniku in politiku Anastasiju Grünu – grofu Antonu Aleksandru Auerspergu (1806–1876) na vogalu ljubljanskih Križank, kjer je bil sloviti nemški meščanski pesnik rojen. Pisateljsko podporno društvo, kateremu je od ustanovitve 1885 predsedoval mlado-slovenec dr. Josip Vošnjak (1834–1911), je prevzelo od Slovenske matice nabrani denar (»Vodnikov zaklad« je konec leta 1886 znašal 5420 gld.)¹⁹ in v dogovoru s Slovensko matico in ljubljansko mestno občino ustanovilo Odbor za postavitev Vodnikovega spomenika. V njem so bili predstavniki pisateljskega društva (Fran Levec, Anton Raič, dr. Josip Vošnjak), predstavniki Slovenske matice (Anton Praprotnik, Jožef Šuman, dr. Jernej Zupanec) in predstavniki mestne občine (Ivan Hribar, Karel Bleiweis-Trsteniški in dr. Alfonz Mosche). Odbor je vodil dr. Vošnjak, njegov namestnik je bil notar dr. Jernej Zupanec, tajnik profesor Anton Raič in blagajnik odvetnik dr. Alfonz Mosche. Na prvi seji 13. februarja 1887 je odbor razpravljal o lokaciji spomenika in pripravah na njegovo postavitev.²⁰

Za izdelavo Vodnikovega kipa so želeli izbrati slovenskega kiparja. Odbor se je leta 1887 začel dogovarjati z mladim Alojzijem Ganglom (1859–1935), ki je tedaj obiskoval drugi letnik dunajske akademije. Nadarjeni kipar iz Metlike si je prvo kiparsko znanje nabiral v različnih rezbarskih in podobarskih delavnicah (metliški

Alojzij Gangl leta 1889, Belokranjski muzej Metlika (iz Alojzij Gangl / Kipar na poti v moderno, katalog razstave Narodna galerija v Ljubljani in Belokranjski muzej, Metlika 2010, str. 186)

podobar Jernej Jereb st., graški podobar Jakob Gschiel) in v večerni obrtni šoli v Gradcu, od leta 1885 pa je študiral kiparstvo na akademiji na Dunaju. Rodoljube je opozoril nase s sakralnimi deli (lesenega Kristusa na križu je prodal kanoniku Karlu Klunu, ta pa mu je priskrbel 100 gld. letne podpore kranjskega deželnega odbora za študij na Dunaju) in portreti. Portret Frana Šukljeta (1886), ki je bil Ganglov podpornik med študijem na Dunaju, je uspešno predstavil na razstavi v dunajskem Künstlerhausu.

Odbor je pridobil tudi druge ponudbe (mdr. ponudbo Fr. Recherja: kip in spomeniški podstavek za 3500 gld.). Zato je Gangl 13. aprila 1887 pisal dr. Vošnjaku in mu zagotovil, da želi izdelati spomenik iz domoljubnega navdušenja, pri ceni bi bil pripravljen tudi popustiti, spomenik bi lahko dokončal v poldrugem letu: »Gospod prof. Šuklje mi je blagovolil pokazati Vaše pismo, v katerem ste povedali svoje mnenje o moji ponudbi. Dovoljujem si na to odgovarjati sledeče: V cenjenem svojem listu želite mojo zadnjo besedo. Z ponudbami raznih umetnikov navedenimi v pismu se mi je ustreglo. Zanimiva pak je pač ponudba Fr. Recherjeva, ponujočega statuo, in piedestal za 3500 gld. Govoril sem o tem z veščakom, zamolčavši seveda vsake specijalnosti in on mi odgovori z nasmehom: Verujem, da napravi za to ceno, a po dnevi bodo morali zagrinjati pominek in odtegniti ga tako javnemu ogledu-

¹⁶ Po: Špelca Čopič, »Vodnikov spomenik«, Ljubljansko kiparstvo na prostem, Ljubljana 1991, str. 106.

¹⁷ Denar, ki so ga zbrali na Vodnikovi »bésedi«, je bil namenjen postavitvi Vodnikovega spomenika (po: Lovro Toman, »O Vodnikovem godu«, Novice, 1858/4).

¹⁸ Po: »Iz Ljubljane«, Zgodnja Danica, 1871/10.

¹⁹ Po: Dr. Fr. L. (Frančišek Lampe), »Vodnikova slavnost«, Dom in svet, 1889/7, str. 162.

²⁰ Po: »Občni zbor pisateljskega podpor. društva«, Slovenski narod, 1887/75.

vanju. Premislil sem stvar natanko. Terjatev moja, 2700 gld. zdi se Vam, spoštovani gospod doktor, prevelika. Jaz sem mlad in revež, to se dobro ve. A na materialno ne oziram se čisto nič tej zadevi, to se pravi, kakega dobička ne iščem, kaj dobička, niti oziroma skromnega zaslužka bi ne imel v eventualni pogodbi. A mlad sem in misliti mi je o bodočnosti, katero bi si rad ogledal s tem, da pokažem, kaj sem in kaj morem – in Vodnika bi mi bilo napraviti, budnika našega naroda! Tudi jaz sem sin Vodnikove domovine, in plamtečim navdušenjem sprejel sem celo stvar. Napravil sem skizzo in pokazal ta prvi osnutek spominka nekaterim g. g. državnim poslancem. Če pak želite o tem mojem obziru strokovnjškega mnenja, dobite ga lahko, častiti gospod doktor, od mojega profesorja g. Hellmerja, ki si je osnutek ogledal.

Predrag sem! Če računim 1½ leto v delo, imam naslednje večje stroške: Atelier me na leto stane, ki si ga v to delo moram najti najmanj 300 gld., za 1½ leto torej 450 gld.; prst in železje 160 gld.; vlitje v gips 280 gld.; model 600 gld. – skupaj torej 1490 gld.; model hočem vsakako imeti, če tudi je morebiti kateri ofenretov, podaši Vam pogoje, mislil stvar brez modela dogotoviti, kar bi tudi jaz umel, a hotečemu delo dostojno izvršiti, je model naraven prepotreben in brez tega se stvari ne lotim. Ostalo bi mi torej 1210 fl. Razume se, da bi moral čas posvetiti delu, nemogoč prisluziti si še kaj z drugim delom. Če pak ni nikakor mogoče nabrati potrebnih denarjev v to svoto, znižam še svojo terjatev, akoprav mi je to bridko, in poslednja moja je zahteva 2000 gld.; odpustim torej celih 700 gld. Če odštejem prej navedene stroške, ostaja mi 500 gld. (Pomisliti je še, da se ima dokaj manjših stroškov mej delom se shajajočih, katerih se sedaj ne računa.) Dovoljujem si vprašanje, cenjeni Gospod doktor, če je ta denar mogoč ustvariti: mi za časa dela dovoljenega življenja osvoboditi me skrbi za prve vsakdanje potrebe? Pač jedva. O honoroarju, kakem relativnem plačilu za delo umetniško, se niti govoriti ne more. A z navdušenjem lotim se stvari in z lastno mi vstrajnostjo hočem delati in ne stal bi jaz nikdar pred spomnikom, sramujoč se svojega dela. Meni je za stvar v objektivnem in subjektivnem oziru. Dovolite mi, čestiti gospod doktor, še par besedi zaradi časa. Dve leti, pravite, v dovršenje dela, zdi se Vam predlogo. Časa nikakor nisem dosledneje omejil, to mi vsaj tudi ni mogoče. Obljubim stvar v poldrugem letu izvršiti. Da, skončal bi lahko v enem letu, s tem pogojem ne prevzamem nikakor dela, ker bi potem ne bil Vodnik tak, da bi ga mogel objaviti delom lastnim, niti bi si ga Slovenci mogli misliti svojim Vodnikom, to je, spominek bi ne bil dostojen. Če dogotovim delo par mesecev kasneje porabivši ta čas boljše izvršitev stvari je to sigurno le v korist celi reči.«²¹

²¹ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 13. aprila 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Gangl je 26. aprila 1887 poslal z Dunaja osnutek za spomenik (*»voščeno bronsirano podobico na marmriranem postamentu«*),²² na podlagi katerega je dobil naročilo za izdelavo kipa. Iz Ganglovega pisma dr. Vošnjaku: *»Dovolite mi, spoštovani gospod doktor, nekaj besedi o obisku. Izdelal sem ga iz voska in pobronziral kakor me je nekaj gospodov podučilo in sem sam vsled čitanja o Vodniku uvidel, sem ga morebiti malo preveč okrasil. Spremeni se vsaj lahko vse in stvarim ga po željah č. gospodov (kar se tiče formalnosti, seveda), kakor mi bode naznanili. Vsaj to je samo osnutek, mala stvar. Vse kaj drugega je pač delo veliko, mogoč predstavljati Vodnika stvarno in umetno dostojnega.«*²³

Konec maja 1887 sta se odbor in kipar Alojzij Gangl dogovorila za izdelavo spomenika. Dogovor je 27. maja 1887 v Ljubljani podpisal dr. Josip Vošnjak, 29. maja pa na Dunaju Alojzij Gangl. Gangl se je obvezal, da bo do konca leta 1888 izdelal Vodnikov kip, visok 2.10 m, za kar bo prejel 2700 goldinarjev honorarja. Kot predujem je dobil 150 goldinarjev. Vsakega prvega v mesecu mu bo izplačanih 60 goldinarjev. Iz vsote 2700 goldinarjev bo državni poslanec, prof. Fran Šuklje plačeval za atelje, material in druge stroške. Po dovršenem delu pa bo Gangl prejel preostanek denarja.²⁴

Sredi leta 1887 je dr. Vošnjak obvestil Gangla, da bo potrebno spomenik nekoliko zvišati, s čemer se je Gangl strinjal: *»Ob straneh prostora, določenega spominku, stojte, kakor pišete, hiše vdva nadstropja, a jedna stran je daleč odprta. Spominek 5 m visok bil bi pač pritlikov. Ne ve pak tudi če se dotični prostor za več let kako ne spremeni, glede svoje okolice.«* Gangl je Vošnjaku poslal mere Schillerjevega spomenika na Dunaju (kip 3,37 m, podstavek 2,8 m, skupna višina 10,8 m; avtor spomenika je bil kipar Johannes Schilling, spomenik je bil odkrit 1867). *»Povišanje spominka slede seveda primeroma tudi večji stroški in potreba časa, če napravim podobo kacic 50 cm ali 70 cm višjo trebam, recimo, 2 meseca več časa; kar mi priraste truda in dela, ne zahtevam za to nič več; a potrebujem živ model dalj časa in glede tega bi se stroški naj bolj povišali. Vse skupaj bi znašalo vsaj 100 fl. več (model mi je namreč potem potreben okoli 2 meseca dalj vsaj 3 ure na dan, ura po 50 novcev, bolj kup nikakor ni mogoče.«*²⁵

²² Jos.(ip) Gustin, »Ganglov 'Vodnik', Ljubljanski zvon, 1889, str. 57.

²³ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 26. aprila 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

²⁴ »Dogovor med odborom za Vodnikov spomenik in Al. Ganglom, akademikom na Dunaju« (rokopis), ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

²⁵ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 7. julija 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Dogovor

med odborom za Vodnikov spomenik in Al. Ganglom,
akademikom na Dunaji.

1.) Gospod Alojzij Gangl, akademik na Dunaji se zaveže, da bo deloval do konca 1888. leta Vodnikovo padoko za Vodnikov spomenik, 2,10 m visoko.

2.) Odbor za Vodnikov spomenik v Ljubljani, ni bode izplačal Alojziju Ganglu za to delo honorar v znesku 2.700 gl. /: Dva tisoč se, dem sto goldinarjev /: in sicer tako

a.) da gosp. Alojzij Gangl dobi 1. vsakega meseca 60 gl. /: šestdeset goldinarjev /:

b.) da se bodo po posredovanji gosp. prof. in državnega poslanca Fr. Suklje-ja izplačevali iz gori navedene svote vsi stroški na atelier, potrebni material i. t. d. in

c.) da po dovršenem delu dobi gosp. A. Gangl celi znesek, kolikor je po izplačanih

Dogovor med odborom in Alojzijem Ganglom, 27. maja 1887 (Arhiv Republike Slovenije)

Gangl je od 1. novembra 1885 do konca leta 1887 prejemal tudi 20 goldinarjev mesečne deželne podpore. V korespondenci med Ganglom in dr. Vošnjakom je ohranjenih več Ganglovih prošenj za denarne predujme (ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621).

Ganglovo pismo 20. aprila 1887: »Častiti gospod doktor!

Zahvaljujem se Vam za Vaše prijazno pismo. Kar se tiče osnutka, katerega sem izdelal še pred par tedni, ustregel bi rad Vaši želji in ga poslal v Ljubljani, če bi me nekaj ne oviralo, ali da odkrito povem, častiti gospod doktor, manjka mi denarjev za poštnino. Mizar mi je uže napravil zaboj, v katerem bi poslal skizo. Vsaj se ve, da sem še revež, uživajoč celo deželno podporo in če človek slučajno nimam kake tedne postranskega zaslužka, je lahko v neprijetni stiski. Moja je tudi želja, da bi Vam precej poslal osnutek, katerega bi si lahko ogledali. Storim to, kakor hitro bode moč.«

Ganglovo pismo 25. maja 1887: »Zaslužil sem si seveda le redkokoli kaj in ko bi velečastiti gospod prof. Šuklje, kateremu ne morem biti dovolj hvaležen, ne bil tako dobrotnim in mi dajal stanovanja in tega in onega, ne vem, kako bi bil živel. Leško se razume, da imam male luknje, katere bi rad zamašil. Sam osnutek veljal me je okolo 30 gld. in v žepu nisem imel skoro krajcarja, ko sem ga delal. Obleke in perila – oprostite prečastiti gospod doktor, da govorim tako neženovano – živo potrebujem, niti vrhne suknje nimam, da bi jo nosil v teh hladnih dnevih. Živeža si moram boljšega privoščiti, na kar me opominja zlasti gospod profesor, Hellmer in dobri mi prijatelji; jaz sem jako oslavljen, a sedaj mi bode pridno delati, da dovršim stvar o pravem času in dostojno. Ker imam deželne podpore 20 gold. na mesec, zadostovalo bo 60 gld. mesečnine, ker bi imel skupaj 80 gld. v porabo. Vendar si dovolim prošnjo, spoštovani gospod doktor, da mi blagovolite poslati sedaj prvi mesec vsaj 130 gld., da zamašim luknje (katere sicer nikakor niso neznanske), si napravim nekaj prepotrebne obleke in perila, ter živim skupaj z deželno podporo mesec dni. K sreči prosim lahko večjo svoto, ker si itak prištedim najemnino za atelier, vsaj mi ga je prepustil g. prof. Hellmer za nekaj mesecev brezplačno, to je ne za denarja. Kaj v začetku pak bodo še stroški za železje, prst, oder in model, kar pak oskerbi, kakor ste pisali, gospod profesor Šuklje. Jaz hočem koj začeti z delom, škoda je vsakega dne in atelier sem si uže priredil.«

Ganglovo pismo 25. julija 1887: »Denar, ki ste mi ga dali blagovoljno pred svojim odhodom, sem uže davno porabil. Model imam vsak dan okolo 5 ur in me uže samo to mnogo stane. Zadnji čas plačeval sem ga uže iz svojega. Usojam si toraj, spoštovani gospod profesor, nadlegovati

Vas s prošnjo, da mi pošljete blagovoljno precej vsaj kakih 50 gld.«

Ganglovo pismo 16. novembra 1887: »Vi ste tako prijazni, spoštovani gospod doktor, da me uprašate, če ne potrebam kaj več denarjev v potreščino za zimo. Potreba mi je res in odločil sem se bil, prositi nekaj denarjev. Zimsko suknjo in obleko si moram napraviti, potem še nekaj perila. Prosim toraj, velečastiti gospod doktor, da se mi blagovoljno pošlje 70 goldinarjev, kar mi bode morebiti zadostovalo.«

Ganglovo pismo 7. julija 1888: »Majhno prošnjo imam spoštovani gospod doktor. Prosim namreč najuljudneje, da se mi blagovoljno pošlje 40. gld., ki jih nujno potrebam za naročena oblačila, prosim samo velečastiti gospod doktor, da se mi ta svota takoj pošlje.«

Ganglovo pismo 23. februarja 1889: »Ker nimam ravno velikega trgovskega talenta, in radi tega na drobno ne vem kako naši računi stoje, prosil bi Vas spoštovani gospod doktor, da pustite pri priliki izračunati in poročati koliko, da imam še dobiti; kakor žali Bog! Čutim, ne bo več svota velika.«

Gangl je spomenik izdelal na Dunaju. Profesor Edmund Hellmer (1850–1935) mu je dal na razpolago atelje v Pratru. V zameno za brezplačno uporabo ateljeja je moral Gangl občasno pomagati Hellmerju pri delu.²⁶

Josip Gustin je menil, da prva študija Vodnikovega kipa (višina 46 cm) prikazuje »kakih 30 let starega malo previtkega Vodnika v prepasanem talarji z lepo drapiranim plaščem, kateri levi del slikovito pokriva kos grškega stebra, na katerega se naslanja vsa podoba, plašča drugi del tišči graciozno desna roka k telesu, v levici drži zvito listino«. »Razločuje se od osnutka v tem, da podoba stoji mirno z ravnotežjem ne levi nogi na levo stran, in da je vsa podoba marljivo modelirana in po prirodi preštudirana.« Bronsirane mavčne odlitke kipca je Gangl prodajal po 20 goldinarjev.²⁷ Sredi leta 1887 je bil Ganglov model kipa za Vodnikov spomenik razstavljen v Petričičevi trgovini na glavnem trgu.²⁸

Gangl je do sredine leta 1888 oblikoval model Vodnikovega kipa v polovični človeški velikosti (bronsirani mavec, višina 130 cm) in ga poslal v Ljubljano.²⁹ »V glavnih motivih se ne razločuje veliko od prve, samo postava je čvrstejša, gibanje telesa mirnejše, obraz starej-

²⁶ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku, 25. maj 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

²⁷ Jos. (ip) Gustin, »Ganglov 'Vodnik', Ljubljanski zvon, 1889, str. 59.

²⁸ Po: »Vodnik-Denkmal«, Laibacher Zeitung, 1887/122.

²⁹ Model hrani Narodna galerija v Ljubljani (sign. na podstavku A. Gangl 88). Kip so leta 1959 odlili v bron.

Model kipa Valentina Vodnika, 1888, bron, 133 × 50 × 40 cm
(Narodna galerija, inv. št. NG 316, foto: Bojan Salaj)

ši, nekatere partije so plastičnejše modelirane in v vseh drobnostih tehnično izdelane.»³⁰

Gangl je polovični model, ki se je »posebno dopadel« Ganglovemu profesorju Zumbuschu, hotel podariti oziroma predati kranjskemu Deželnemu muzeju Rudolfinomu (v zameno za povrnitev stroškov).³¹

Na seji Odbora za Vodnikov spomenik 18. novembra 1888 je dr. Vošnjak poročal, da spomeniški model hvalijo dunajski strokovnjaki in akademski profesorji »kot izborno delo, ki je v čast domačemu mlademu umetniku«. Spomeniški model je bil stalno na ogled v kranjskem

Deželnem muzeju.³² Leta 1889 so Vodnikov kip postavili v nišo v veži stranskega vhoda v muzej.³³

Gangl je v dogovoru z dr. Vošnjakom oziroma Pisateljskim podpornim društvom v letu 1888 prevzel tudi izdelavo spominske plošče narodnemu buditelju in skladatelju Miroslavu Vilharju, ki jo je Pisateljsko podporno društvo odkrilo na Vilharjevi rojstni hiši v Planini.³⁴

Predvideni stroški za Vodnikov spomenik so znašali 8000 goldinarjev (Gangl 2700 gld., odlivanje 3200 gld., kamnosek 1000 gld., ograja in drugi stroški 1100 gld.). Do novembra 1888 so s prostovoljnimi prispevki zbrali 5646 goldinarjev in 71 krajcarjev. Kranjski deželni odbor je prispeval 1000 goldinarjev.³⁵

Mestno občino so 28. novembra 1889 zaprosili za denarno podporo v višini okrog 1000 gld. in za brezplačno prepustitev prostora na Valvasorjevem trgu pred gimnazijo, kjer bo stal spomenik. Zaproso so tudi za pristanek, da bo občina prevzela spomenik v svojo last, in predlagali, naj se Valvasorjev trg po odkritju spomenika preimenuje v Vodnikov trg.³⁶

Slovenska spomeniška akcija je naletela na podporo lokalnih oblasti. Ljubljani je tedaj županoval Peter Grasselli, prvi v vrsti slovenskih županov. Slovencem so bila dokaj naklonjena tudi aktualna politična razmerja v avstrijski polovici monarhije. Za časa Taaffejeve vlade je namreč popustil nemško-liberalni pritisk.

Alojzij Gangl je spomladi 1888 začel izdelovati Vodnikovo figuro v nadnaravni velikosti. Pomagal si je z živim modelom, ki mu je poziral po tri ure dnevno. Gangl je v tem času obiskoval specialko prof. Casparja von Zumbuscha (1830–1915), znamenitega dunajskega kiparja, ki je izpeljal nekatera najpomembnejša dunajska spomeniška kiparska naročila: spomenik Mariji Tereziji (1875–1888), Beethovnov spomenik (1873–1880) in konjeniški spomenik maršala Radeckega (1886–1892). Za mnenje o nastajajočem Vodnikovem kipu v nadnaravni velikosti je Gangl želel povprašati tudi odlične dunajske Slovence.³⁷

³⁰ Jos.(ip) Gustin, »Ganglov 'Vodnik'«, Ljubljanski zvon, 1889, str. 58–59.

³¹ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 7. julija 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³² Po: Fran Levec, »Vodnikov spomenik v Ljubljani«, Ljubljanski zvon, 1888/12, str. 765, in Karel Dežman, »Das Museum-Gebäude«, Mittheilungen des Musealvereins für Krain, 1889, str. 371.

³³ Po: Karel Dežman, »Das Museum-Gebäude«, Mittheilungen des Musealvereins für Krain, 1889, str. 371.

³⁴ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 20. februarja 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³⁵ Zapisnik seje odbora za Vodnikov spomenik 18. novembra 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³⁶ »Slavni mestni zastop!« (pismo odbora za Vodnikov spomenik), 28. november 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³⁷ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 7. julija 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Fotografija Vodnikovega kipa, Belokranjski muzej Metlika (iz: Alojzij Gangl / Kipar na poti v moderno, katalog razstave Narodna galerija v Ljubljani in Belokranjski muzej, Metlika, 2010, str. 185)

Vodnik nosi dolg duhovniško obleko. Ogrnjen je v dolg plašč, ki je položen tudi preko Vodnikove desne roke. Josip Gustin piše, da je bilo modeliranje draperije zahtevno, vendar je šlo kiparju delo hitro od rok. Vodnik je rahlo sklonjen. V desni roki drži šop papirjev, ki naj bi ponazarjali pesništvo. Levica je iztegnjena z govorniško gesto in naj bi pomenila učitelja. Draperija podpira držo telesa.

Josip Gustin poudarja, da je Gangl oblikoval povsem novo verzijo Vodnikovega kipa, ki se ni opirala na prejšnje študije. Na končni verziji kipa ni več antičnega dodatka – kosa grškega stebra, na katerega se je naslanjala figura.³⁸

Pod napisom *Vodnik* na podstavku je bila predvidena bronasta lira z lovorovim vencem. Zamisel so zaradi prevelikih stroškov opustili. Sprednjo stran podstavka naj bi krasilo »le ime Vodnik zgoraj odprto na pol lipov pol lovorov venec«.³⁹ Gangl je narisal črke, a je bil proti

³⁸ Jos.(ip) Gustin, »Ganglov 'Vodnik'«, Ljubljanski zvon, 1889, str. 58–59.

³⁹ Jos.(ip) Gustin, »Ganglov 'Vodnik'«, Ljubljanski zvon, 1889, str. 59.

Risba Vodnikovega kipa (Dom in svet, 1889, št. 7, str. 147)

vencu, »katerega sicer ne bi treba bilo, ker samo ime Vodnik je bol monumentalno –: a če se pa vsekakor zahteva ga naredim.«⁴⁰

Gangl je Vodnikov kip končal do novembra 1888. Kip je signiran in datiran desno spodaj: AL. GANGL / Fecit 1888.

Odbor se je glede odlivanja kipa dogovarjal z zvo-narno Alberta Samasse, ki pa bi moral najeti cizelerja.⁴¹ Gangl je priskrbel predračune dunajskih livarn: Carl Turbain (predračuni 3950 gld., 3230 gld., 3500 gld.), Fr. Essler (3000 gld.), I. C. Hernik (3200 gld.) in c. kr. livarna Franza Pönningerja (3200 gld.).⁴² Kip je odlila c. kr. livarna Franza Pönningerja (K. k. Kunst-Erzgiesserei).⁴³ Gangl je kip dostavil v livarno 17. januarja 1889.⁴⁴

⁴⁰ Vodnikovo pismo dr. Vošnjaku 18. januarja 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴¹ Zapisnik seje odbora za Vodnikov spomenik 18. novembra 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴² Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 13. novembra 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴³ Po: »Zahvala«, Slovenec, 1889/149.

⁴⁴ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 18. januarja 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Gangl je bil najbrž tudi avtor načrtov za spomeniški podstavek. V dokumentaciji odbora je ohranjena risba podstavka z Ganglovim podpisom in letnico 88. Gangl omenja načrt podstavka v pismih dr. Vošnjaku 30. avgusta, 29. septembra in 8. decembra 1888. Želel je, da bi bil podstavek iz temnega kamna (repentaborskega marmorja). »Piedestal cel naj se napravi od temnejšega kamna, ki ste mi ga poslali, repentaborskega. Le podlaga sama pod stopnicami naj se naredi od črnega kamna. Jasnejši kamen ne pristuje k podobi bronovi, ki sčasoma otemni.«⁴⁵

Kamnoseška dela in betoniranje je opravila tvrdka Feliksa Tomana v Ljubljani (1386 gld.).⁴⁶ Odbor se je dogovarjal tudi z kamnosekom Vinkom Čamernikom in Alojzijem Vodnikom.

Betonirano dno spomenika je skrito pod zemljo. Trojno stopničasto podnožje je iz šentštefanskega kamna. Tridelni podstavek (nizek kvader in nad njim dva ožja kvadra, ki se proti vrhu piramidalno zožujeta) je iz repentaborskega kamna. Srednji del podstavka je spodaj in zgoraj zaključen s profiliranim zidcem. Na prednji strani je napis *Vodnik*, na zadnji strani napis *Ne hčere, ne sina po meni ne bo, / dovolj je spomina me pesmi pojo* (zadnja kitica Vodnikove pesmi *Moj spominik*, 1816).⁴⁷

Kip Vodnika je visok okrog 240-245 cm in tehta 960 kg.⁴⁸ Celoten spomenik je visok 5.75 m. Spomenik so po Ganglovem nasvetu postavili v osi nekdanjega liceja, dobrih 6 m pred njegovim vhodom. Nadzorstvo nad postavljanjem spomenika in okraševanjem tedanjega Valvasorjevega trga so zaupali inženirju deželnega stavbnega urada in strokovnjaku za hidrologijo Janu Vladimirju Hraskýjemu (1857–1939) in arhitektu Antonu J. Hrubýju.⁴⁹ Gangl se je vrnil z Dunaja in nadzoroval nameščanje kipa.⁵⁰

Odbor za Vodnikov spomenik so leta 1889 sestavljali: dr. Vošnjak (predsednik), učitelj Andrej Žumer⁵¹ (tajnik), dr. Mosche (blagajnik), dr. Bleiweis-Trsteniški, Hribar, Levec, Praprotnik, Ivan Šubic in dr. Zupanec.

⁴⁵ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 26. novembra 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴⁶ Pismo Feliksa Tomana 26. maja 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

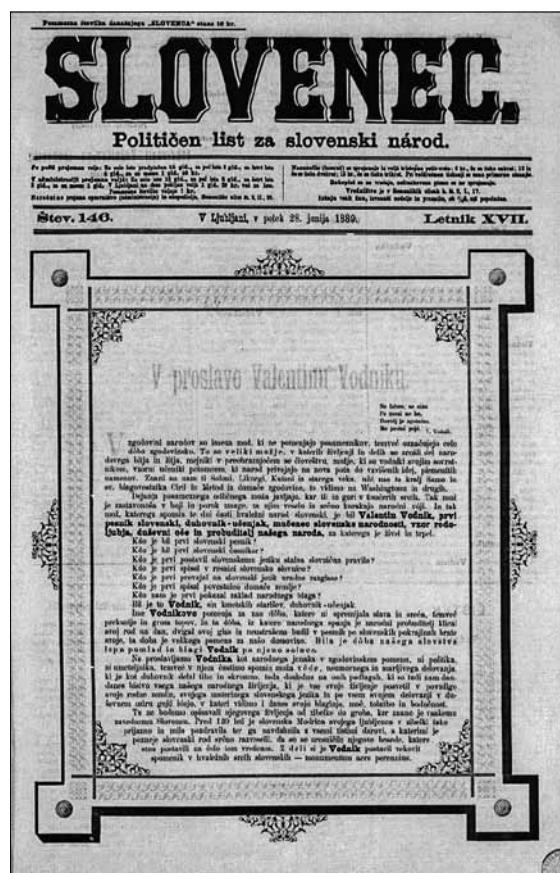
⁴⁷ Ob proslavi 120-letnice Napoleonove Ilirije (Ilirskih provinc) so podstavku dodali bronast venec, sveženj (fascies) in črki R in F (Republique Fran(aise)).

⁴⁸ Po: »Vodnikova podoba«, Slovenski narod, 1889/146.

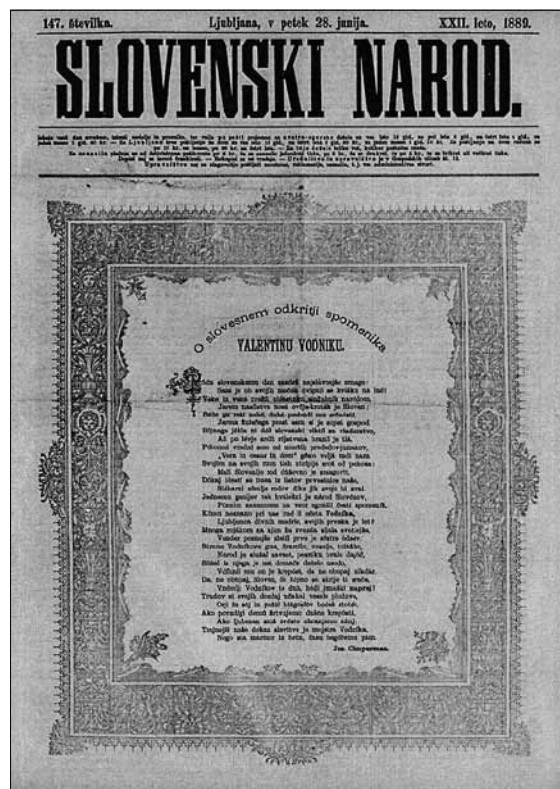
⁴⁹ Po: »Zahvala«, Slovenec 1889/149. Hraský in Hrubý sta leta 1889 izdelala načrt za nekdanje deželno gledališče v Ljubljani (današnja Opera).

⁵⁰ Po: »Vodnik-Denkmal«, Laibacher Zeitung, 1889/143.

⁵¹ Žumer je postal član odbora novembra 1888, nadomestil je umrlega Antona Raiča.

Slovenec, 1889, št. 146, prva stran

Slovenski narod, 1889, št. 147, prva stran

Odbor je razpolagal z 9026 goldinarji in 33 kronami. Največji delež so predstavljali prostovoljni prispevki in obresti zanje (5944 gld. 61 kr.). Kranjski deželni odbor je prispeval 1000 gld., ljubljanski svet 1700 gld. Na slavnosti so nekaj dohodkov prinesli prodaja sedežev na tribunah (147 gld.), vstopnina na koncertu (121 gld.), prebitek na banketu (41 gld.) idr.

Obračun stroškov je odbor pregledal in potrdil na seji 18. julija 1889. Stroški za spomenik so znašali 7604 gld. 18 kr. Kipar Gangl je za svoje delo prejel 2810 gld., odlivanje kipa je stalo 3150 gld., kamnoseška dela pa 1574 gld.

Ohranjeni računi in potrdila o izplačilih pričajo, da je odbor moral poravnati kopico stroškov, ki so nastali pri slavnosti: 168 gld. za godbo, 479 gld. za okrasitev slavnostnega prostora, 250 gld. za šotor in razsvetljavo na čitalničnem vrtu, 37 gld. za prenočišča, 227 gld. za tiskovine, 84 gld. za prepis in tisk kantate, 40 gld. za veselico šišenske čitalnice 52 gld., za razpošiljanje vabil, 21 gld. za streljanje z gradu.⁵²

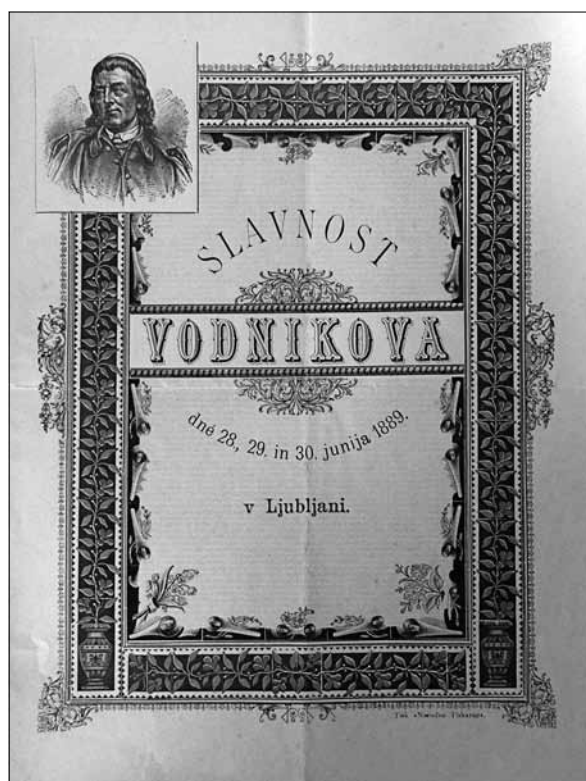
Igralca Gizela Nigrinova in Slavko Ravnikar sta dr. Vošnjaku sporočila, da se ne strinjata z nizkim honorarjem za nastop v gledališki in operni predstavi.⁵³

Vodnikova slavnost

Spomenik so odkrili 30. junija 1889 (zaradi samomora prestolonaslednika Rudolfa so odkritje morali preložiti) v sklopu velikega tridnevnega slavlja v čast Vodniku, ob prisotnosti narodnih društev in nad 10.000 ljudi.

Odbor za Vodnikov spomenik se je na slavnost temeljito pripravil. 26. junija je pozval Ljubljančane, naj razobesijo zastave.⁵⁴ Narodna tiskarna v Ljubljani je natisnila vabila, 1200 sporedov in oklicev, 2320 vstopnic za vstop v slavnostni prostor in na slavnostni banket, 300 jedilnih listov za slavnostni banket, 460 plakatov, 30 načrtov za razporeditev občinstva na Valvasorjevem trgu, 500 programov, 400 gledaliških listov, 200 cesarskih pesmi, 2000 kantat in 1000 vstopnic.⁵⁵

C. kr. deželna vlada je odobrila program slavnosti. 17. junija 1889 je ljubljanski mestni magistrat dovolil

Spored slavnosti (Arhiv Republike Slovenije)

odboru postaviti dva slavoloka, tribuno za povabljenе goste, dve tribuni za gledalce, šotor, oder za govornika in drogove za zastave. Tribuni nista smeli biti naslonjeni na zid liceja, temveč so ju morali nekoliko odmakniti. Po slavnosti pa je bilo potrebno vse objekte nemudoma odstraniti.⁵⁶

Ljubljanski župan Peter Grasselli je naročil, naj na mestnih poslopih visijo zastave.⁵⁷ Starosta ljubljanskega Sokola Ivan Hribar je pozval Sokole, naj se slavnosti udeleže v sokolskih uniformah. »Bratje! Ker bode v slavnostnih dneh obilo gostov iz vseh slovenskih pokrajin v Ljubljani, pokažitev z obilno udeležbo v društveni opravi da je 'Sokol' vedno še isto društvo, katero je lani doživelo toliko sočustva od vsega slovenskega naroda. Nazdar!«⁵⁸ Pevci so se večkrat zbrali na vajah

21. junija 1889 je ljubljanski župan Peter Grasselli obvestil predsednika odbora dr. Vošnjaka, da bo mestna gosposka skrbela za red na odkritju spomenika, vendar pa magistrat z oziroma na pičlo število redarjev ne more ustreči prošnji odbora, naj bi mestno redarstvo stražilo

⁵² Po: »Račun dohodkov in stroškov za Vodnikov spomenik in Vodnikovo slavnost«, Ljubljanski zvon, 1889/2, str. 127–128, in ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁵³ Pismo Gizele Nigrinove in Slavka Ravnikarja 4. julija 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁵⁴ »P. n. Ljubljanskim meščanom!«, Slovenski narod, 1889/146.

⁵⁵ ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁵⁶ Odlok ljubljanskega mestnega magistrata, št. 10228, 17. junij 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁵⁷ »Someščanje!«, Slovenski narod, 1889/147.

⁵⁸ »Bratje Sokoli!«, Slovenski narod, 1889/146.

ponoči na slavnostnem prostoru od začetka priprav do 1. julija, »in to tem mènij, ker gre tu za zgolj privatno stvar in bi bilo podjetnikom dela skrbeti za to, da se kaka škoda ne naredi«. Glede streljanja z mestnimi topiči naj se odbor dogovori z mestnim čuvajem na gradu.⁵⁹

29. junija 1889 je deželni predsednik Kranjske Andrej Winkler obvestil dr. Vošnjaka, da se odkritja spomenika ne bo mogel udeležiti: »Nisem se namreč pred tremi leti udeležil jednake slavnosti Nemcev, in to iz znanih, obžalovanja vrednih vzrokov, in zdaj ne morem ravnati drugače. Vi kot razsoden mož to gotovo razumete.

Mislim, da tako bolj ustrežem tudi Slovincem, kajti po tem bode za njih nasprotnike manj povoda, zopet spominjati neprijetnih stvari, zlasti ako se bode Vaša slavnost vršila v lepem redu in po vsem dostojno, kar Vam srčno vošči Vam ves udani Winkler deželni predsednik.«⁶⁰

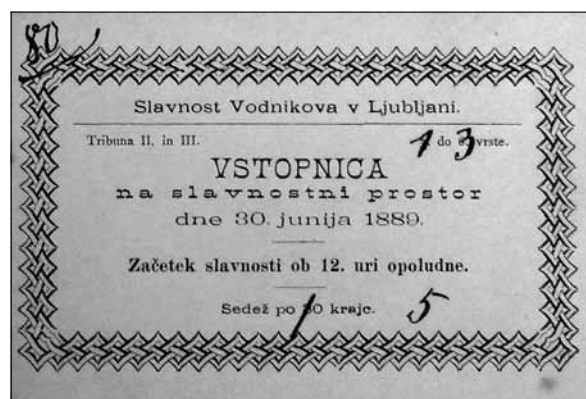
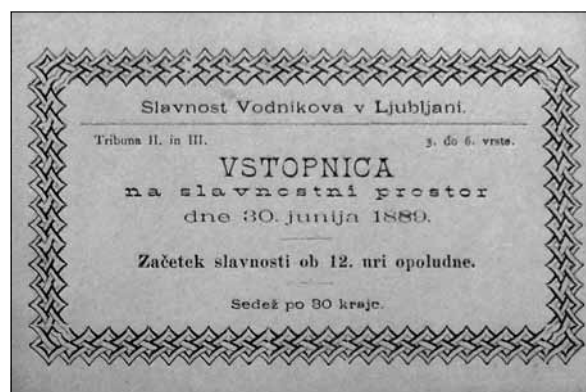
28. junij je bil namenjen sprejemu gostov. Okrog 100 ljudi je prišlo s Koroške z gorenjskim vlakom. Slovesno so jih pozdravljali na gorenjskih postajah. Na ljubljanskem kolodvoru so jih pričakali Sokoli, pevsko društvo Slavec in slavnostni odbor. Na kolodvoru sta bila postavljena mlaja z zastavami. Številna je bila tudi deputacija štajerskih Slovencev.

Ob osmi uri zvečer se je začel koncert na čitalničnem vrtu, na katerem so postavili pokrito lopo za več sto gostov. Igrala je Blejska zdravniška godba (oddelek godbe dvornega gledališča), pelo je 60 članov pevskega društva Slavec. Na sporedu so bile slovanske skladbe. Mdr. je vodja godbe na rogu zaigral *Po jezeru bliz' Triglava*. Dr. Vošnjak je napil Koroškim Slovincem. Z napitnicama sta se za lep sprejem zahvalila Serajnik iz Tinj in Wutti iz Brnce. E. Klavžar iz Gorice je spregovoril o težavah Slovenskega bralnega društva v Gorici in v imenu Slovencev iz perifernih področij prosil za podporo. Napil je slogi vseh Slovencev in vzajemnosti vseh slovenskih dežel. Zaslišali so se klici Živio, pevci so zapeli samospjev *Domovini* oziroma *Bodi zdrava domovina* (besedilo Radoslav Razlag, glasba dr. B. Ipavec). Ivan Hribar⁶¹ je opozoril na prispevek glasbe in skladatelj k narodnemu preporodu: »Jednega najizvrstnega skladatelja, čegar pesem nas je ravnika razplamtila, imamo danes mej seboj. To je g. dr. Benjamin Ipavic! Njemu napijem iz

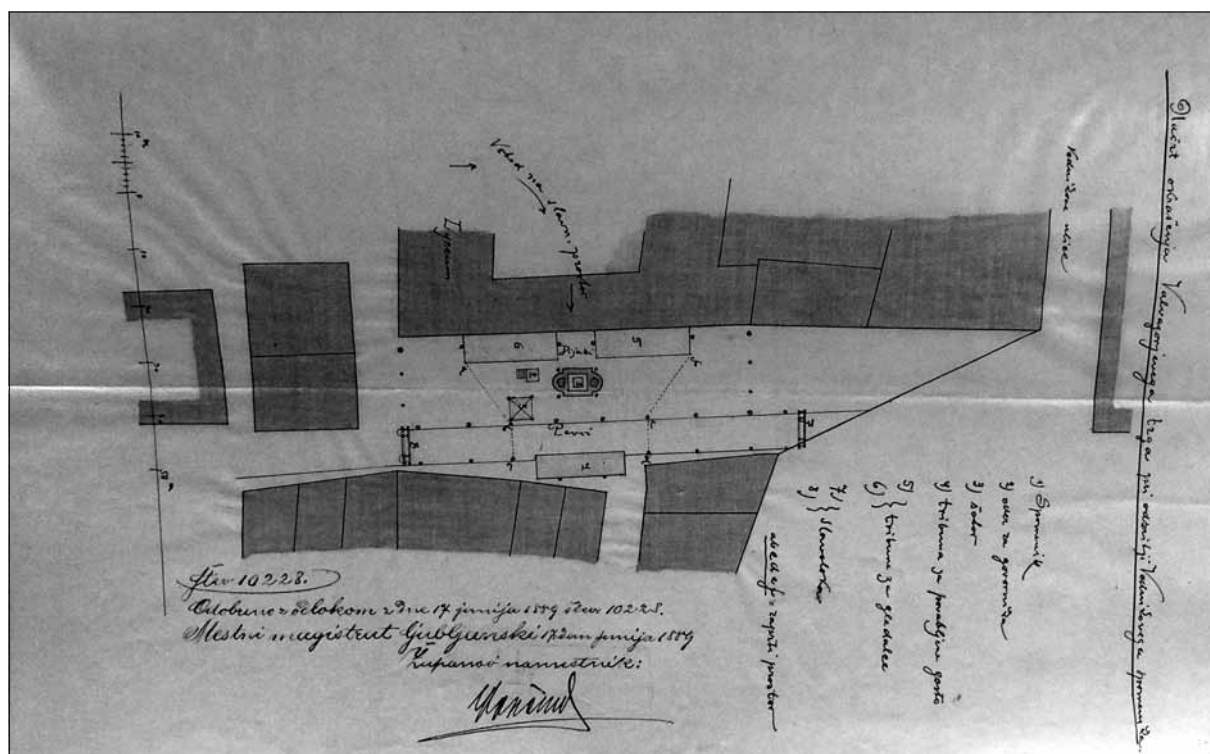
⁵⁹ Dopis ljubljanskega magistrata odboru, št. 11001, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁶⁰ ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁶¹ Ivan Hribar je kandidiral na volitvah v kranjski deželni zbor, ki so potekale 8. julija 1889. Na ožjih volitvah 9. julija 1889 je prejel 351 glasov, njegov protikandidat Alfonz Mosche, blagajnik Odbora za postavitev Vodnikovega spomenika, pa 322 glasov (po: Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861–1918, Ljubljana 1965, str. 344).

Vstopnice na slavnostni prostor in banket
(Arhiv Republike Slovenije)

Načrt okrasitve Valvasorjevega trga (Arhiv Republike Slovenije)

vsega srca. *Živio dr. Ipavic!*« Sokoli so dvignili dr. Ipavca na ramena in ga nosili naokrog po vrtu. Dr. Benjamin Ipavec (1829–1908), ki je na slovesnost prišel iz Gradca, se je zahvalil za ovacije in lep sprejem. Spomnil se je, da je pesem *Bodi zdrava domovina* napisal pred 37 leti v Gradcu in omenil nevarnost, ki mu je tedaj pretila, saj je strela treščila v tla samo nekaj korakov pred njim. Dr. Hribar je govoril o junaškem delovanju hrvaških in slovenskih rodoljubov v Istri ter prebral telegram iz Pulja o narodni zmagi. »Navdušenja, ki ga je izzvala ta vest, ni lahko popisati, in dolgotrajni bili so slava- in živio-klici!«⁶²

29. junija je bila ob 7. uri zjutraj maša v cerkvi Marijinega obiskovanja na Rožniku. Maševal je gimnazijski profesor Tomo Zupan (1839–1937), pri maši je pel čitalnični pevski zbor. Ob 10. uri je sledil ogled kranjskega Deželnega muzeja Rudolfinuma. Kustos Alfonz Müllner (1840–1918) je v bralni sobi Deželnega muzeja pripravil razstavo Vodnikovih rokopisov in tiskanih del ter slik iz Vodnikove dobe. Na ogled sta bila tudi Ganglov osnutek Vodnikovega spomenika (mavec) in Ganglov model Vodnika v polovični velikosti.⁶³

⁶² Po: »Tridnevna slavnost Vodnikova. Vsprejem v Ljubljani«, Slovenski narod, 1889/149.

⁶³ Po: »V deželnem muzeju Rudolfinumu«, Slovenski narod, 1889/146, »Gospod Alfonz Müllner«, Slovenec, 1889/145, in »Im Landesmuseum Rudolfinum«, Laibacher Tagblatt, 1889/146.

Po kosilu v raznih gostilnah je napočil čas za krajši izlet pod Turn ali na grad. Ob pol šestih so rodoljubi iz čitalnice odkorakali na pokopališče pri sv. Krištofu. Kljub slabemu vremenu se je ob Vodnikovem grobu zbrala večina narodnih društev in deputacij. Govorila sta Ivan Hribar in učitelj in skladatelj Feliks Srečko Stegnar (1842–1915). Slovenski narod je omenil samo Hribarjev govor, ki je bil resda »improviziran, a poslušalcem je po svoji iskreni, s pravim domoljubnim ognjem napolnjeni vsebini segal globoko v srce in govorniku čestitalo se je od mnogih stranij.« Zapelo je društvo Slavec. Odbor za Vodnikovo slavnost, Slovenska matica, Pisateljsko društvo, koroški Slovenci, Sokol in druga društva so položili vence na Vodnikov grob.⁶⁴

Ob 8. uri je sledila predstava Dramatičnega društva v dvorani ljubljanske čitalnice. Na sporedu sta bili komična opereta v enem dejanju *Mesečnica* (poslovenil J. Bavdek-Ulčarjev, uglasbil hrvaški skladatelj Ivan pl. Zajc, dirigent kapelnik Fran Gerbič) in veseloigra v enem dejanju *Svoji k svojim* (avtor dr. Josip Vošnjak, režiser Jos. Kocelj). Igri je bila posebej za slavnost dodana alegorična apoteoza Valentina Vodnika, pri kateri so sodelovali Sokoli in pevci ljubljanske čitalnice, ki so pred okrašeno Vodnikovo podobo zapeli *Ilirijo oživljeno* (glasba Benjamin Ipavec). »To je bil ginljiv prizor, ki je

⁶⁴ »Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 29. junija«, Slovenski narod, 1889/150.

moral vsacega navdušiti ter marsikateremu izvabiti solze.»⁶⁵

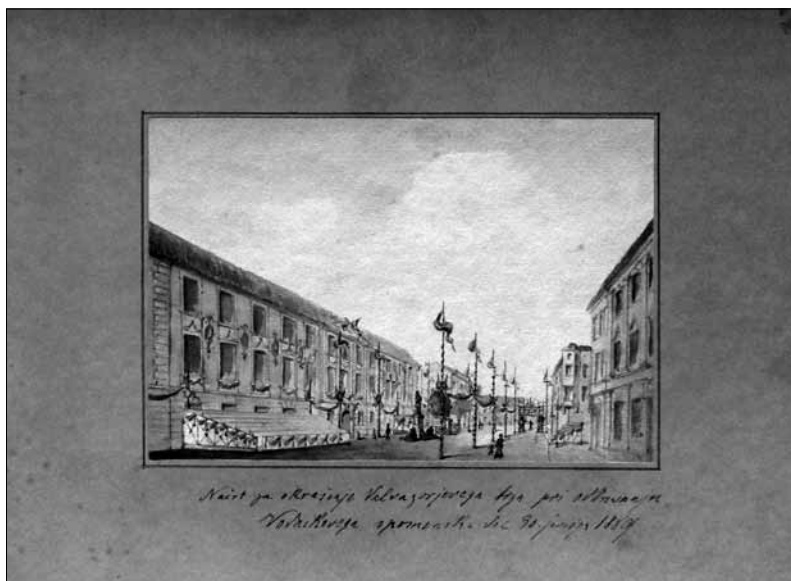
Kljub neznosni vročini (v gledališču naj bi bilo kakor v parni kope-li) je občinstvo hrabro vztrajalo do konca. Po gledališki predstavi je bil koncert na čitalničnem vrtu (Blejska zdraviška godba in čitalnični pevski zbor). »... in koncert bil je v vseh točkah prelep, žal da je neka utrujenost, nekaj pa prevelika množina občinstva bila uzrok, da za koncert ni bilo one pozornosti kakeršne bi bilo zlasti petje zaslužilo.«⁶⁶ Srečko Stegnar je napil narodni gorečnosti in navdušenosti. Dr. Ivan Tavčar je proslavljal Vodnika, »čegar duh je zbral ta večer toliko Slovencev iz raznih krajev v eno družino«. »Če je Vodnik prašal že pred osemdesetimi leti, čegava je Drava [op. mišljeni so Vodnikovi verzi »Drava čigava je, / Soča čigava je? / Jih bomo varvali, / kdo jih če pit.«, Vodnik jih je dodal prevodu oz. priredbi Collinove pesmi *Wehrmannslust – Brambovska dobra volja*], moramo danes tem gotoveje zroč na lepo število korotanskih bratov odgovarjati: Drava je naša, Drava je slovenska! Kakor se je gospodu govorniku videlo, da mu pri-haja vsaka beseda iz dna srca, takó je našel govor njegov tudi v vsakem srci navzočih glasen odmev, kar je najbo-lje dokazovalo navdušenje s katerim je bil sprejet govor njegov.«⁶⁷

30. junija ob pol devetih zjutraj so se narodna društva in deputacije rodoljubov zbrali na vrtu čitalnice in na Kongresnem trgu. V povorki so se napotila do Št. Jakobske cerkve (Vodnik je bil leta 1796 imenovan za kooperatorja v fari sv. Jakoba). V cerkvi je bila ob pol enajstih slovesna maša. Maševal je stolni prošt dr. Leonard Klofutar (1819–1901). Pel je šentjakobski cerkveni pevski zbor pod vodstvom Leopolda Belarja (1828–1899). Po maši so v sprevodu odšli proti Valvasorjevemu trgu, kot se je tedaj imenoval trg pred licejem.

⁶⁵ Po: »Vodnikova slavnost. Dne 29. junija«, *Slovenec*, 1889/149.

⁶⁶ Po: »Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 29. junija«, *Slovenski narod*, 1889/150.

⁶⁷ Po: »Vodnikova slavnost. Dne 29. junija«, *Slovenec*, 1889/149.

Anton J. Hrubý, načrt za okrasitev Valvasorjevega trga, akvarel
(Arhiv Republike Slovenije)

Anton J. Hrubý, načrt za okrasitev Valvasorjevega trga, akvarel
(Arhiv Republike Slovenije)

Dva slavaloka sta stala v smeri Poljanske ceste. Slavnostni prostor so obdajali mlaji, na katerih so vihrale slovenske in cesarske zastave. Na mlaje so bili pritrjeni razni grbi. Na slavalokih so bili Vodnikovi verzi: »Od prvega tukaj stanuje moj rod« (Ilirija oživiljena), »Drava čegava je?«. Postavljene so bile tribune za povabljenec, dame in druge imenitne goste iz Ljubljane in z dežele (dve pred gimnazijskim poslopjem, ena pri vhodu v Dijaške ulice). Dostop v slavnostni prostor je bil dovoljen samo z vstopnicami. Sedeži v prvih dveh vrstah tribun so bili naprodaj po 50 kr., v ostalih vrstah po

30 kr. Pred zakritim spomenikom je stal govorniški oder. Ob njem je bil šotor, v katerem so se zbrali slavnostni gostje: deželni glavar dr. Josip Poklukar, deželna odbornika cesarski svetnik Ivan Murnik in Oton Detela, deželni poslanec dr. Andrej Ferjančič, finančni prokurator dr. Račič, župan Grasselli, mestni odborniki, osemčlanska deputacija Reške čitalnice pod vodstvom dr. Erazma Barčiča, deputacija bogoslovcev s prof. Tomom Zupanom na čelu.⁶⁸

»Četrť ure predpoludnem začnó prihajati došli zastopniki raznih čitalnic in društev, sploh gosti z mnogimi zastavami in s trobentanjem na slavnostni prostor, kar je napravljalo res veličasten vtis. Tako je bil tudi kaj veličasten prizor, ko se je vhod zaprl, ko se je zgrnila na obeh zaprtih straneh neštevilna množica ljudstva, ko je stalo na slavnostnem prostoru obilno zastav med gosti, sokolci, dijaki ... to je bil res diven prizor!«

Okrog zakritega spomenika so se zbrali župan in mestni odborniki, duhovniki, profesorji, učitelji, dijaki, narodna društva. Ko je odzvonilo poldne je na govorniški oder stopil slavnostni govornik ravnatelj nižje gimnazije, klasični filolog in literarni zgodovinar Fran(c) Wiesthaler (1849–1927). »Sprva nekoliko tiho, a pozneje prav krepko in glasno govori gospod govornik bodisi po vsebini, bodisi po zunanosti krasen in tehten, a tudi primeren govor.«⁶⁹ Vodnika je razglasil za »slovenskega Prometeja«, »kranjskega Orfeja – Tirteja«, »mojstra pevcev«, narodnega očeta, vodnika in narodnega mučenika. Opozoril je tudi na prvo pobudo za spomenik v letu 1858, na Vodnikov album in na dolgotrajno zbiranje prispevkov. »S pomočjo slavnih zborov dežele kranjske in mesta ljubljanskega se je slednjič nabrala potrebna vsota in danes smo prihiteli od blizu in daleč, da slovesno odkrijemo spomenik, primeren ne toliko slavljenčevim zaslugam, kolikor skromnim našim možem. Posvečena Vodniku sedemdeset let po njegovi smrti razslavlja ta umetnina zajedno slovensko ime; saj je delo slovenskega uma in večinoma tudi slovenske dlani, postavljeno od vesoljnega naroda slovenskega, ki obhaja danes idejalen praznik kakeršnih je le malo učakal. /.../

Neznani fotograf, Odkritje Vodnikovega spomenika, 30. 6. 1889 (17,3 × 22,6 cm, Narodni muzej Slovenije, foto: Tomaž Lauko, fotodokumentacija Grafičnega kabineta)

Ti pa, premili národ slovenski, ki si se v takó ogromnem številu zbral, da povelíčas s svojo navzočnostjo današnje slavnosti, prisezi, pri mánih pokojnikovih te rotim, prisezi o tej slovesni prilíki, da hočeš kakor doslej tudi v bodočnosti vsegdar zvesto izvrševati duševno oporoko njegovo ter mu s tem zgraditi lepši in trajnejši spomeník, nego je ta od brona in marmorja, ki ga sedaj odkrijmo! Padi torej zavesa, odgrni Ljubljana, odgrni Sloveniji umetni posnetek častljivega obraza Vodnikovega, pokaži slovanstvu, pokaži vesoljnemu svetu, kakó zahvaljuje slovenski narod največjega dobrotnika svojega, kateremu bodi na vekov veke čast in slava!«⁷⁰

Po padcu belega zastora, ki je obdajal spomenik, so gledalci uzrli »prvi spomenik slavnega Slovenca v domovini«. »Nepopisno navdušenje se polasti občinstva. Z 'Grada' doli pa doné močni streli in pretresajo tla, naznanjujoč, da se je razkril slavnemu Slovincu, prvobouditelju, spomenik slave.«⁷¹

Tridesetletnemu Ganglu je uspelo oblikovati življenjsko prepričljivo figuro Vodnika, ki kljub visokemu podstavku ni učinkovala vzvišeno ali nedostopno. »Bil je veličasten, ganljiv prizor, ki ostane vsacemu kdor je bil prisoten v blaženem spominu vse žive dni. Z nekako pobožnostjo je zrló občinstvo v razkriti spomenik, v mojstrsko izdelani kip Vodnikov, ki ima izredno ljubezniv obraz in

⁶⁸ Po: »Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 30. junija«, Slovenski narod, 1889/152.

⁶⁹ Po: Dr. Fr. L. (Frančišek Lampe), »Vodnikova slavnost«, Dom in svet, 1889/7, str. 162.

⁷⁰ Po: Fr. Wiesthaler, »Slavnostni govor«, Ljubljanski zvon, 1889, str. 386–392.

⁷¹ Po: Dr. Fr. L. (Frančišek Lampe), »Vodnikova slavnost«, Dom in svet, 1889/7, str. 162.

je tako uspodobljen, kakor da bi z razprostrtima rokama hotel stopiti mej nas in nas pritisniti na svoje blago srce.«⁷²

K spomeniku so položili 33 vencev (Odbor za Vodnikov spomenik, Slovenska matica, Pisateljsko društvo, Narodni dom, Družba sv. Cirila in Metoda, Sokol, koroški Slovenci, Glasbena matica, ljubljanska, vrhniška, kranjska, škofjeloška, celjska, vipavska čitalnica, uredništvo Slovenca, Slavec, reška čitalnica, Josip Gorup iz Reke, akademsko društvo Slovenija na Dunaju, koroški Slovenci, Mohorjeva družba v Celovcu, češka deputacija, gimnazijski učitelji, gasilci iz Vač, Lira iz Kamnika idr.). Najkrasnejši naj bi bili venec Ljubljanskih domorodkinj, ki so ga kot prvega položile na spomenik gospodične Souvanova, Lozarjeva in Kremžarjeva (na vencu je bil napis: *Dokler svoj jezik bo Slovan poznal, Bo srce tvoja struna mila mu budila.*) in venci koroških Slovencev.⁷³ Na prošnjo osmošolca Bulovca, ki je bila predložena vodstvu gimnazije, je deželni šolski svet dovolil osmošolcem in višjim gimnazijcem udeležbo na slovesnosti »in položiti na spomenik po jeden venec, a gimnazijskemu vodstvu naročil, potrebno ukreniti, da na teh vencih ne bode niti trakov, niti napisov«.⁷⁴

Zbori Glasbene matice, ljubljanske čitalnice, Lire iz Kamnika, Šiške, Celja, Novega mesta, Litije, Slavec in drugi zbori pod Gerbičevim vodstvom (300 pevcev) so skupaj zapeli kantato *Slava Vodniku* (besedilo strokovni učitelj na obrtni šoli Anton Funtek, glasba dr. Benjamin Ipavec).⁷⁵ Deželni odbornik in predsednik odbora za postavitev spomenika dr. Josip Vošnjak je izročil ljubljanskemu županu Petru Grasselliju spomenik v last in varstvo. Dr. Vošnjak: »Padla je zavesa. Odkrit je spomenik. V solčnem svitu blišči se Vodnikov kip, ustvarjen od ženijalne roke domačega umetnika Aljozija Gangla (burni klici: živio Gangl, živio!), ustvarjen v proslavo pesnika, proroka, prebuditelja, prvega narodnega mučenika Valentina Vodnika. S kamenitega stojala nam kliče pesnik: Ljubite tudi vi svoj narod tako goreče, kakor sem ga jaz ljubil. Delajte zanj, žrtvujte mu vse svoje moči, ne ustrašite se nobenih ovir in protivnikov, ustrajni bodite in neupogni, kakor sem bil jaz, da se bodo tudi vas, ko bode že zdavnaj počivali v grobu, spominjali hvaležni potomci.«⁷⁶

Župan Grasseli se je zahvalil odboru. »In da se pokaže odlično avstrijski duh cele slovesnosti, zapoje močni

Jedilni list (Arhiv Republike Slovenije)

pevski zbor dve kitici 'cesarske pesmi', katero vse občinstvo stoje posluša.«⁷⁷

Vodnikovega obeda oziroma slavnostnega banketa na vrtu čitalnice ob pol drugi uri se je udeležilo 250 oseb. Za postrežbo je poskrbel »čitalniški restavratôr« Fran Kaube. Na »Jestveniku« so bile naslednje jedi: rjava juha s praženim graham, svinjina in narezki, pljučna pečenka z omako, mešana kuretina in solata, mrzle močnate jedi, siri. Vino je bilo potrebno plačati posebej (dolenjsko, Rifošk, štajerski šampanjec in Jeruzalemec, francoski šampanjec).

Pri osrednji mizi so sedeli dr. Vošnjak, kipar Gangl, deželni glavar dr. Poklukar, državni poslanci dr. Tonkli, M. Vošnjak, dr. Ferjančič, štajerski deželni poslanec dr. Josip Sernec, deželni odbornik Murnik, ljubljanski župan Grasselli, koroški deželni poslanec Muri, skladatelj Benjamin Ipavec, člani odbora za Vodnikov spomenik prof. Tomo Zupan, Janko Kersnik, dr. Ivan Tavčar, župnik Rozman, reška deputacija, zastopniki štajerskih in goriških Slovencev.

⁷² Po: »Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 30. junija«, Slovenski narod, 1889/152.

⁷³ Po: »Vence na Vodnikov spomenik«, Slovenski narod, 1889/148.

⁷⁴ Po: »Polaganje vencev na Vodnikov spomenik«, Slovenski narod, 1889/146.

⁷⁵ Besedilo pesmi je objavljeno v Dom in svet, 1889/7, str. 146.

⁷⁶ »Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 30. junija«, Slovenski narod, 1889/152.

⁷⁷ Po: Dr. Fr. L. (Francišek Lampe), »Vodnikova slavnost«, Dom in svet, 1889/7, str. 162.

Dolgo vrsto napitnic je začel dr. Vošnjak, ki je napil avstrijskemu cesarju. Zadoneli so glasni klici Živio. Blejska zdraviška godba je zaigrala cesarsko himno. Sledila je napitnica župana Grassellija, ki je poudaril, da je Ljubljana s poplačilom dolga Vodniku izpričala narodni značaj. Spomnil se je gostov, bratov Hrvatov ter zastopnikov Čehov in Korošcev, »*katerim se mej vsemi Slovenci najhuje godi*«. Dr. Sernec iz Celja je v daljšem govoru opozoril na narodno požrtvovalnost in blagost srca, s katerima bo mogoče zaustaviti germanizacijo.

Janko Kersnik je zatrdil, da stih Simona Jenka »*Pri zeleni mizi / Moški ino ženske / Družina gospode / Bila je slovenska. / Z družino možakov / Gospodične zale / V našem so jeziku / Gladko vse kramljale*«. (iz ciklusa *Obrazi IV*) niso več sanje, ampak prijetna resnica. »*Naglašaj potem svobodno spoznanje lepega in pravega individualnosti osebe (živioklici), kateri jedini bodeta pripomogli, da ne bomo vedno na istem stališču, akoravno smo že 100 let starejši ter zaključij s klicem: Živeli svoboda, umetnija in umetniki slovenski! Živio Gangl!*« Sokoli so med burnimi klici Živio dvignili kiparja Gangla na rame.

Na burno pritrjevanje so naletele tudi besede dr. Tavčarja, da ne smemo izgubiti več niti pedi slovenske domovine. Vodnikov, »*po kipeči narodnostni ljubezni postavljen spomenik*«, bo vedno stal na čisto slovenski zemlji. Tavčar je govor zaključil z napitnico: »*Bog živi slovenski narod! Slovenija čez vse!*«

Koroški deželni poslanec Muri se je zahvalil državnim poslancem, ki so se pogumno borili za koroške Slovence in jih prosil, naj nadaljujejo s tovrstnimi prizadevanji. V imenu koroških Slovencev je zaklical: »*Živeli naši državni poslanci!*«⁷⁸

Dr. Poklukar je poudaril, da se državni poslanci »*vedno poganjajo za celokupnost naroda*« in se bodo še naprej borili za koroške brate. Napil je poslancu Muriju in »bratom iz Korotana«.

Dr. Ferjančič je opozoril na slovenski napredek, saj Nemci ne morejo Slovencev več imenovati »*interessantes Natiönchen*«. K temu so veliko pripomogli državni poslanci, ki so vedno delovali kot vseslovenska stranka. Napil je Korošcem in vsem Slovincem.

Dr. Vošnjak je pozdravil osmerico gostov iz Reke, o katerih velja reči, da smo »*Jedna kri, jeden narod*«. – »*Bog živi Hrvat!*« Dr. Erazmo Barčič se je zahvalil za napitnico in se ozrl na napredek v Srbiji, v Črni gori, na volitve v Dalmaciji, na zmago (hrvaške in slovenske) narodne stranke v Istri, ki je na volitvah v istrski deželni

zbor namesto prejšnjih šestih dobila deset poslancev. Ob zaključku je zaklical: »*Slava Vodniku!*«

Kipar Gangl se je zahvalil, da je dobil priložnost, izdelati »*to velečastno delo*« (t. j. prvi javni spomenik slovenskemu prvaku) in se priporočil v nadaljnjo podporo. Prof. Zupan je opozoril, da so na slavnosti tudi Vodnikovi sorodniki (družini Vodnik in Knez). Napil je obema družinama oziroma gospodoma, ki sta ju zastopala. Ivan Hribar je pozdravil reške goste in v daljšem slovenskem in hrvaškem govoru opozoril na vzajemnost med Slovenci in Hrvati ter napil bratstvu obeh narodov. Urednik A. Jakić iz Pulja je opisal narodni preporod v Dalmaciji in Istri ter napil slogi Slovanov.

Župnik Rozman je priporočal Vodnika za vzor. »*On ni poznal razlike mej narodom, zato se tudi mi ne ločimo v liberalce in konservativce stare in mlade. Vse bodi pozabljeno, bodimo bratje mej seboj, jednega duha, jednega srca!*«

Zadnji govornik je bil Matija Kunc iz Ljubljane, ki je zastopal obrtnike. Rodoljubi so bili zaradi zaporednih napitnic že precej utrujeni, zato njegove besede niso naletele na tolikšno pozornost kot prejšnji nastopi. Kunc je ob zaključku govora povedal naslednje: »*Ker pa iz duha življenja izvira, je vse, kar so storili naši pesniki in buditelji za duševni razvoj svojega rodu, – koristilo tudi napredku domače umetnosti in obrtnosti! Zato pa slavijo take može, tudi priprosti obrtniki in delavci, ker vedo da v duševnem razvoju naroda leži ključ gospodarskemu napredku! Narodna zavednost vzbuja značaje, daje pričetnikom pogum, – in živahno podkrepljenje domače umetnosti in obrtnosti donašalo bode narodu in deželi najlepši in plodoviti sad! Treba pa je, da vsi to spoznamo. Duh in moč, veda in delo sta jednakopravna faktorja, – ta misel mora prodreti mej nami, – in pridobili si bomo ž njo zadovoljnost slovenskega delavskega stanu, za kar skrbeti je vsem narodna dolžnost! Ti ideji, ki spaja genialno misel s fizično krepkostjo, – slogi, ki veže učenjaka s priprostim delavcem, velja naj moja napitnica!*«

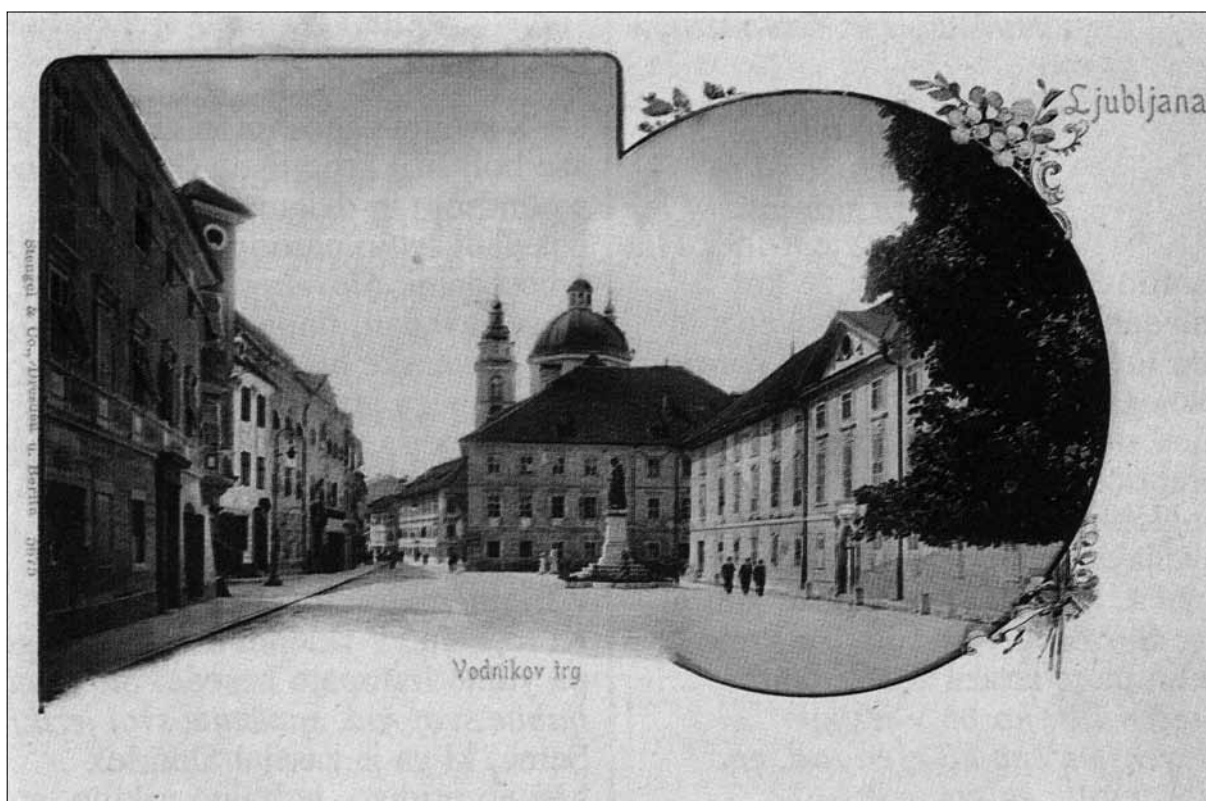
Bog živi slovenski duh!

*Bog živi slovensko moč!*⁷⁹

Ob peti uri je Šišenska čitalnica priredila ljudsko veselico pri Vodnikovi rojstni hiši (Na Jami, Pri Žibertu). Spored: 1. *Putnica* (igra c. kr. vojaška godba) 2. *Suppe*: slavnostna uvertura (c. kr. vojaška godba) 3. D. Fajgelj: Kantata v proslavo V. Vodnika (moški zbor) 4. slavnostni govor učitelja Franceta Galleta 5. Ivanovič: *Valček na Dunavi* (c. kr. vojaška godba) 6. Scherenzl: *Venec slovenskih pesmi* (c. kr. vojaška godba) 7. Fran Gerbič: *Moj*

⁷⁸ Po: »*Tridnevna slavnost Vodnikova*«, Slovenski narod, 1889/153.

⁷⁹ Po: »*Tridnevna slavnost Vodnikova*«, Slovenski narod, 1889/154.

Dopisnica z veduto Vodnikovega trga, okoli 1900 (iz: S. Krese, Naprej zastava slave, Celje 1990, str. 51)

spominik (besedilo V. Vodnik, mešani zbor) 8. Kafka: *Krasoticam* (c. kr. vojaška godba) 9. Czibulka: *Stano-
vička* (c. kr. vojaška godba) 10. Leopold Belar: *Rojakom*
(moški zbor) 11. Hrabroslav Volarič: *Sladko počivaj* (me-
šani zbor) 12. Král: polka mazurka *V senčnatem gozdu*
(c. kr. vojaška godba) 13. Ischpold: *Pregled operet* (c. kr.
vojaška godba) 14. Benjamin Ipavec: *Ilirija oživljena*
(besedilo V. Vodnik, moški zbor) 15. Strauss: *Valček* (c.
kr. vojaška godba) 16. Ivan Zajc: uvertura k operi *Co-
pernica* (c. kr. vojaška godba) 17. *Na tujem* (mešani zbor)
18. Benjamin Ipavec: *Domovina* (c. kr. vojaška godba)
19. Hronsky: *Diable* (c. kr. vojaška godba) 20. razne igre,
razsvetljava in umetni ogenj. »Prostovoljni doneski za
godbo se bodo hvaležno sprejemali. – Slavnosti se bode
vdeležilo tudi društvo 'Sokol' ter s telovadbo pomnožilo
zanimivi spored ljudske veselice.«⁸⁰

V Ljubljano je prispelo okrog 140 telegramov, mdr.
iz Pariza, Italije, Bolgarije, Hercegovine, Češke, Dunaja,
Hrvaške (14), Primorske (28), Koroške (29), Štajerske
(21) in Kranjske (28).⁸¹

Risbe kipa so objavile revije Dom in svet, Ljubljanski
zvon in Vrtec. Album s fotografijami vizitnega formata
Slava Vodniku je v spomin na Vodnikovo slavnost iz-

dala Krajcarska družba. Podobe (Vodnik, lastnoročni
življenjepis, Koprivnik idr.) oziroma klišeje zanje je iz-
delala dunajska firma Angerer in Göschl. »Gotovo bo
vsak Slovenec z veseljem segel po tem lepem spominu na
Vodnikovo slavnost, že zagadel, ker je to prvo delo te
vrste na Slovenskem in je njegov čisti dohodek namenjen
'Narodnemu domu'.«⁸²

Kaplan Peter Bohinjec (1864–1919) je za slovensko
mladino napisal brošuro *Valentin Vodnik, prvi pesnik
slovenski* (58 str.). Izdala in založila jo je Družba sv. Ci-
rila in Metoda. Tudi v njej je bil objavljen Vodnikov kip

Dijaki 5., 6. in 7. razreda ljubljanske gimnazije so
zbrali 32 gld. 15 kr. za venec, ki so ga želeli položiti
pred Vodnikov spomenik. Ker jim je deželni šolski svet
prepovedal trak v narodnih barvah in napis na vencu,
dijaki takšnega venca niso želeli položiti.⁸³ Zato so zne-
sek izročili Slovenskemu narodu oziroma Pisateljskemu
društvu, da ga uporabi za načrtovani Prešernov spome-
nik.⁸⁴ Gangl se je pričel dogovarjati z dr. Vošnjakom za
izdelavo Prešernovega spomenika.⁸⁵

⁸² Po: »Slava Vodniku«, *Slovenski narod*, 1889/146.

⁸³ Po: Janez Kos, *Glejte ga, to je naš Prešeren!*, Ljubljana 1997, str. 27.

⁸⁴ Po: »Za Prešernov spomenik«, *Slovenski narod*, 1889/160.

⁸⁵ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 5. marca 1889, ARS, Konvolut Odbor
za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁸⁰ Po: »Čitalnica v Šiški«, *Slovenec* 1889/146.

⁸¹ Po: »Ob Vodnikovi slavnosti«, *Novice*, 1889/27.

Gangl je julija 1889 prejel povabilo Josipa Juraja Strossmayerja, naj prevzame kiparska dela pri katedrali v Đakovem.⁸⁶ Leta 1890 je dobil naročilo za izdelavo kipov za novo Deželno gledališče v Ljubljani.

Vodnikov spomenik, ki ga odlikuje skladnost med realističnim Vodnikovim kipom in monumentalno preprostim, pretehtano oblikovanim podstavkom, je stal pred licejem, kjer je Vodnik poučeval. Stavbo so leta 1903 porušili,⁸⁷ tako da je spomenik ostal brez nujno potrebnega ozadja. Po izgubi arhitekturnega ozadja se je spomenik optično zmanjšal.⁸⁸

Ob odkritju je spomenik obdajala trata z zelenjem in cvetjem, ki je bila obrobljena z nizkim zidcem. Ker je bila trata stalno poteptana in podstavek onesnažen, je mestna občina naročila mestnemu gradbenemu odboru, naj izdela načrt za ograjo. Ograjo, ki jo je zasnoval Jan Duffé, je izdelal ljubljanski mojster umetnega ključavnicarstva Ivan Šprajcer.⁸⁹

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

AS 621, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik
1887–1889

Časopisni viri

Novice, 1857, 1858, 1867, 1889

Slovenski narod, 1887, 1889

Zgodnja Danica, 1871

Ljubljanski zvon, 1888, 1889

Slovenec, 1889

Dom in svet, 1889, 1903

Laibacher Zeitung, 1887, 1889

Literatura

Matija Čop, Pisma in spisi, Ljubljana 1983

Špelca Čopič, Ljubljansko kiparstvo na prostem,
Ljubljana 1991

Špelca Čopič, Javni spomeniki v slovenskem
kiparstvu prve polovice 20. stoletja, Ljubljana
2000

⁸⁶ Po: »Heimische Kunst«, *Laibacher Zeitung*, 1889/166.

⁸⁷ Po: Viktor Steska, »Licejsko poslopje v Ljubljani«, *Dom in svet*, 1903/1, str. 59.

⁸⁸ Po: Karel Dobida, »Spomenik kralja Petra I. v Ljubljani / Nekaj kritičnih opazk«, *Slovenec*, 1927/37.

⁸⁹ Po: Špelca Čopič, »Spomenik Valentinu Vodniku«, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana 1991, str. 221.

Der Traum vom Glück / Die Kunst des Historismus
in Europa, Katalog, Band 2, Künstlerhaus &
Akademie der bildenden Künste, Dunaj, 1996/1997
Gesichte der bildende Kunst / 19. Jahrhundert, V.

Band, München, Berlin, London, New York, 2002

Janko Kos, Valentin Vodnik, Ljubljana 1990

Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi
(zbornik predavanj), Ljubljana 2007

Vodnikov spomenik / Vodnik-Album, Ljubljana 1859

Zusammenfassung

DAS DENKMAL VON VALENTIN VODNIK IN LJUBLJANA

Das Denkmal des ersten slowenischen Dichters, Zeitungsmannes und Sprachwissenschaftlers Valentin Vodnik aus dem Jahr 1889 in Ljubljana ist das erste slowenische Nationaldenkmal und markiert den Beginn der slowenischen bildhauerischen Denkmalkunst.

Mit der Stärkung des Nationalbewusstseins wuchs das Streben nach Denkmalerichtungen für verdienstvolle Männer, doch hinkten die Slowenen den größeren europäischen Völkern bei Denkmalerhungen ihrer großen Männer fast das gesamte 19. Jahrhundert um einiges nach. Die Rolle der ersten (halb)öffentlichen Denkmäler übernahmen Grabmäler, wie es Vodniks Grabmal aus dem Jahr 1827 war.

Zur ersten Anregung für ein figürliches Denkmal Vodniks kam es im Jahr 1857. Bei der Wahl Vodniks spielte die Tatsache, dass er den Altslowenen näher stand als der Dichter France Prešeren, eine wichtige Rolle. Es tauchten auch Vorschläge auf, statt einem bildhauerischen Denkmal das Andenken Vodniks durch eine Denkschrift oder ein Stipendium für die besten Slowenischschüler zu ehren. Am 2. Februar 1858, zum hundertjährigen Geburtstag Vodniks, wurde eine Gedenktafel auf seinem Geburtshaus in Šiška feierlich enthüllt.

Das Geld für sein bildhauerisches Denkmal in Ljubljana wurde 30 Jahre lang gesammelt. Die Sammelaktion, die zunächst von Dr. Lovro Toman und Dr. Janez Bleiweis geleitet wurde, geriet zunehmend ins Stocken. Im Jahr 1869 veröffentlichte der Verein zum Schutz der nationalen Rechte Slowenien (Društvo za branbo narodnih pravic Slovenija) einen Aufruf zur erneuten Geldsammlung für Vodniks Denkmal und ließ einen Entwurf erstellen. Der Autor der Zeichnung mit der Statue Vodniks war wahrscheinlich der Bildhauer Franc Zajec, der auch die heute verlorene Büste für die zu Ehren Vodniks abgehaltene »béseda« [gesellige

Veranstaltung] am 5. Februar 1858 im Landestheater in Ljubljana sowie Vodniks Ganzkörperstandbilder aus patiniertem Gips (1869) geschaffen hatte.

Die Initiative für die Denkmalerrichtung wurde zu Beginn des Jahres 1887 vom Ausschuss des Unterstützungsvereins für Schriftsteller (Pisateljsko podporno društvo) erneuert. Der Unterstützungsverein übernahm das vom slowenischen Verein *Slovenska matica* gesammelte Geld und gründete in Absprache mit der *Slovenska matica* und der Laibacher Stadtgemeinde einen Ausschuss zur Errichtung des Vodnik-Denkmal unter Leitung von Dr. Josip Vošnjak. Der Ausschuss kontaktierte den jungen Bildhauer Alojzij Gangl (1859–1935), der damals das zweite Studienjahr an der Akademie in Wien absolvierte. Im Mai 1887 erhielt Gangl den Auftrag. Er fertigte mehrere Studien für Vodniks Statue an.

Gangl stellte Vodniks Statue bis zum November 1888 in einem Atelier im Prater fertig, das ihm von Professor Edmund Hellmer zur Verfügung gestellt wurde. Im Tausch für die kostenfreie Nutzung des Ateliers musste Gangl Hellmer fallweise bei seiner Arbeit behilflich sein. Die Statue wurde in der k. k. Kunstgießerei von Franz Pönninger in Wien gegossen. Gangl war wahrscheinlich auch der Autor der Pläne für den Denkmalsockel. Die Steinmetz- und Betonarbeiten wurden von der Firma Feliks Toman in Ljubljana durchgeführt. Das Denkmal wurde auf Gangls Anraten in der Achse zum ehemaligen Lyzeum aufgestellt. Es wurde am 30. Juni 1889 im Rahmen einer großen dreitägigen Feierlichkeit zu Ehren Vodniks enthüllt, in Anwesenheit von verschiedenen nationalen Vereinen und über 10.000 Menschen.

Der Beitrag behandelt im Detail die Tätigkeit des Ausschusses, die Korrespondenz zwischen Vošnjak und Gangl, die Denkmalkosten und die feierliche Enthüllung. Der Ausschuss hatte 9026 Gulden zur Verfügung. Den größten Anteil an dieser Summe stellten freiwillige Beiträge und deren Zinsen dar. Der Krainer Landesauschuss steuerte 1000 Gulden bei, der Laibacher Stadtrat 1700. Die Kosten für das Denkmal betrugen 7604 Gulden (Gangl erhielt für seine Arbeit 2810 Gulden, das Gießen des Denkmals kostete 3150 Gulden und die Steinmetzarbeiten 1574 Gulden).

Schlagwörter: Valentin Vodnik, öffentliche Denkmäler, bildhauerische Denkmalkunst, Franc Zajec, Alojzij Gangl